

METODYKA BADAŃ OPŁACALNOŚCI PRODUKCJI W SPÓŁDZIELNIACH PRODUKCYJNYCH

MARIAN TROJANOWSKI
Wyższa Szkoła Rolnicza w Poznaniu

Opłacalność, rentowność względnie dochodowość są synonimami określającymi te same pojęcia ekonomiczne i jakkolwiek można się spotkać z próbami ich zróżnicowania, to jednak uwzględniają one tak nieznaczne odcienie, że nie posiada to większego znaczenia.

Według radzieckiego podręcznika Ekonomii Politycznej wydanego przez Instytut Ekonomiki Akademii Nauk Z.S.R.R. (wydanie polskie Książka i Wiedza — 1955 str. 616) „Rentowność (dochodowość) przedsiębiorstwa oznacza, że środki otrzymane przez przedsiębiorstwo z realizacji jego produkcji pokrywają koszty własne i zapewniają ponadto osiągnięcie dochodu. Rentowność charakteryzuje ekonomiczną efektywność pracy przedsiębiorstwa w określonym okresie czasu“.

Zagadnienie to wiąże się ściśle z podziałem produktu społecznego, który z uwagi na istnienie w warunkach socjalistycznych dwóch form własności, ogólnonarodowej (państwowej) i grupowej — spółdzielczej, odmiennie przebiega w przedsiębiorstwach opartych na tych dwóch formach własności.

Badając zatem opłacalność produkcji musimy ustalić dochód czysty, który z kolei kształtuje się pod wpływem kosztów własnych produkcji.

Według cytowanego już poprzednio podręcznika Ekonomii Politycznej „Społeczne koszty produkcji składają się z trzech następujących części: wartości zużytych środków produkcji, wartości produktu wytworzonego przez pracę dla siebie oraz wartości produktu wytworzonego przez pracę dla społeczeństwa.

Dwie pierwsze części społecznych kosztów produkcji tworzą w państwowych przedsiębiorstwach socjalistycznych koszty własne produkcji“ (j. w. str. 624). Wyrażają one w formie pieniężnej nakłady przedsiębiorstwa na zużyte środki produkcji oraz płacę roboczą.

Nieco inaczej zagadnienia powyższe przedstawiają się w spółdzielni produkcyjnej. W podręczniku Ekonomii Politycznej ujęto je w sposób następujący.

„Nowowydatkowana na wytworzenie produkcji kołchozowej praca kołchoźników tworzy globalny dochód kołchozu. Dochód glo-

balny jest rezultatem pracy kołchoźników dla siebie oraz ich pracy dla społeczeństwa. Ta część globalnego dochodu kołchozu, która jest rezultatem pracy dla siebie, wydatkowanej przez kołchoźników w ich gospodarce społecznej, stanowi osobisty dochód kołchoźników, podlegający podziałowi według dniówek obrachunkowych. Kołchoźnicy otrzymują oprócz tego osobiste dochody ze swych pomocniczych działek przyzagrodowych. Część globalnego dochodu, która jest rezultatem pracy kołchoźników dla społeczeństwa (dla społecznej gospodarki kołchozu oraz dla społeczeństwa jako całości) tworzy czysty dochód kołchozu. Kołchoz przeznaczają czysty dochód na cele socjalistycznej akumulacji wewnątrzkołchozowej, głównie na rozwój gospodarki społecznej, na socjalne i kulturalne cele kołchozów oraz na zaspokojenie potrzeb kołchoźników. Pewną część czystego dochodu kołchozu przekazuje się, głównie za pośrednictwem systemu obowiązkowych dostaw, kontraktacji, wolnego skupu oraz podatku dochodowego, do dyspozycji państwa, czyli przekształca się w scentralizowany czysty dochód państwa i wykorzystuje się na zaspokojenie potrzeb ogólnospołecznych (łącznie z potrzebami produkcji kołchozowej i kołchoźników).

Dochody kołchozów dzielą się na dochody w naturze i w pieniądzu. Podstawową część wynagrodzenia za swą pracę kołchoźnicy otrzymują naturze (w zbożu, warzywach, owocach, mięsie, mleku i in.) W naturalnej formie dokonuje się powiększanie funduszy nasiennych, paszowych oraz innych społecznych funduszy kołchozowych. Część globalnej produkcji kołchozowej stanowi produkcję towarową, tzn. jest sprzedawana państwu i spółdzielczości poprzez system obowiązkowych dostaw, kontraktacji i wolnego skupu oraz bezpośrednio ludności na rynku kołchozowym“ (j.w. str. 649—650).

Podział produkcji i dochodów ujęty jest w cytowanym podręczniku Ekonomii Politycznej w sposób następujący.

„Zgodnie ze specyficznymi cechami własności spółdzielczo-kołchozowej, formy podziału wytworzonej produkcji są w kołchozach odmienne niż w przedsiębiorstwach państwowych“ (j. w. str. 657).

„Fundusze społeczne, przeznaczone na odtworzenie zużytych kołchozowych środków produkcji, tworzy się w postaci podstawowych funduszy nasiennych i paszowych. Jak już wskazywaliśmy, część zużytych kołchozowych środków produkcji odtwarza bezpośrednio praca kołchoźników, niektóre zaś środki produkcji kupują kołchozy za pieniądze.

Pozostałą część dochodu globalnego, po odtworzeniu zużytych środków produkcji, kołchozy przeznaczają na tworzenie funduszy akumulacji i spożycia oraz na podział między kołchoźników według dniówek obrachunkowych.

Społeczne fundusze akumulacji tworzy się w kołchozie z czystego dochodu. Powiększanie kołchozowych funduszy akumulacji odbywa się przede wszystkim w drodze corocznych potrąceń z dochodów pieniężnych na fundusz niepodzielny. Część tych potrąceń idzie na amortyzację. Poza tym źródłem wzrostu funduszy niepodzielnych jest bezpośredni wkład pracy kołchoźników na wznoszenie zabudowań gospodarczych, na wytwarzanie narzędzi gospodarskich dla potrzeb kołchozu, na zakładanie stawów i zbiorników wodnych, na zwiększenie pogłowia i podniesienie jakości zwierząt gospodarskich stanowiących własność społeczną itd. Część dochodu czystego przeznaczana się na akumulację w postaci naturalnej. Dotyczy to nasion i paszy wydzielanych na zwiększenie funduszy nasiennych i paszowych w związku z powiększeniem powierzchni zasiewów, ze wzrostem pogłowia i powiększeniem produktywności zwierząt gospodarskich stanowiących własność społeczną. Dotyczy to również funduszy rezerwowych (nasiennego i paszowego) tworzonych na wypadek nieurodzaju lub braku paszy.

Wielkie znaczenie dla podnoszenia dobrobytu kołchoźników mają również społeczne fundusze spożycia tworzone w kołchozach z dochodu czystego...“ (j. w. str. 657—658).

„Po wywiązaniu się ze wszystkich obowiązków wobec państwa oraz utworzeniu ustalonych funduszy społecznych pozostałą produkcję oraz dochody pieniężne kołchoz dzieli między członków artelu według dniówek obrachunkowych“ (j. w. str. 659).

Na tle przedstawionych podstawowych założeń teoretycznych temat naszego referatu pragniemy wyczerpać rozpatrując kolejno następujące zagadnienia:

1. Kierunek podziału produkcji w przedsiębiorstwie państwowym i spółdzielni produkcyjnej.
2. Struktura dniówki obrachunkowej.
3. Istota i treść dochodu czystego w spółdzielniach produkcyjnych różnego typu przy skonfrontowaniu przepisów statutowych i praktyki spółdzielczej z przesłankami teoretycznymi.
4. Metody prowadzące do obliczenia dochodu czystego spółdzielni produkcyjnej.

Jak z powyższego wynika, temat naszego referatu sprowadzamy w konsekwencji do poznania dochodu czystego spółdzielni produkcyjnej jako miernika opłacalności. Przy czym opłacalność rozpatrujemy w skali spółdzielni produkcyjnej jako całości, jako przedsiębiorstwa produkcyjnego, co oczywiście nie przeszkadza w zastosowaniu naszych rozważań do badań opłacalności gałęzi produkcyjnych, a nawet poszczególnych produktów w gospodarce spółdzielczej.

Nie ulega wątpliwości, że poruszane tu zagadnienia wiążą się bardzo ściśle z problemem rozwoju i umacniania spółdzielni produkcyjnych, jakkolwiek problem sam jest bardziej skomplikowany i nie może być ograniczony tylko do tych zagadnień.

Mówiąc jednak o rozwoju i umocnieniu spółdzielni produkcyjnych już istniejących, co nie pozostaje bez wpływu na rozwój spółdzielczości produkcyjnej w ogóle, należy niewątpliwie, poza szeregiem różnych czynników, zwrócić przede wszystkim uwagę na te źródła, które są gwarantem gospodarczego rozwoju i umocnienia.

Źródeł tych należy szukać w pierwszym rzędzie w samych spółdzielniach, a następnie w pomocy państwa, która winna stanowić uzupełnienie źródeł poprzednich i stymulować ich powstawanie.

Z tych też względów nie jest rzeczą obojętną poznanie efektów ekonomicznych działalności gospodarczej spółdzielni produkcyjnych.

Jednym z mierników efektywności spółdzielni produkcyjnej jest oczywiście dochód czysty spółdzielni, będący źródłem akumulacji, a co za tym idzie gwarantem jej gospodarczego umocnienia i rozwoju.

Dochód czysty jednak nie tylko dlatego posiada istotny sens dla samej spółdzielni produkcyjnej, że pozwala jej realizować rozszerzoną reprodukcję, ale również dlatego, że przez włączenie jego słusznej części do dochodu podzielonego pozwala operować ważnym bodźcem ekonomicznym w stosunku do członków spółdzielni.

Poznanie tego rodzaju efektu ekonomicznego ma również bardzo ważne znaczenie w tych wszystkich wypadkach, w których państwo przychodzi, względnie winno przyjść, z pomocą gospodarczą, a w szczególności z pomocą kredytową.

Jakkolwiek z kategorią dochodu czystego spotykamy się zarówno w przedsiębiorstwie państwowym jak i w spółdzielni produkcyjnej, to jednak obliczenie jego wysokości w pierwszym wypadku nie nastrocza specjalnych trudności, podczas gdy ustalenie wysokości dochodu czystego w spółdzielni produkcyjnej było dotychczas wręcz niemożliwe.

Z tych też względów w referacie naszym pragniemy wskazać drogę prowadzącą do pokonania tych trudności, jakkolwiek zdajemy sobie sprawę, że nie jest ona jedyną i ostateczną.

Pragniemy się przy tym zastrzec, że jakkolwiek poruszamy szereg zagadnień związanych z przepisami statutowymi dotyczącymi obliczenia i podziału dochodu w spółdzielniach produkcyjnych, to jednak dalecy jesteśmy od sugerowania jakichkolwiek zmian w tych przepisach. Nie znaczy to oczywiście, że zmiany w tym zakresie nie są potrzebne. Zdajemy sobie jednak sprawę, że przepisy statutowe muszą prowadzić w sposób prosty do praktycznych rozwiązań skomplikowanych nieraz teoretycznie zagadnień. Jednakże takie czy inne rozwiązania praktyczne wymagają

oceny i analizy teoretycznej i w tym właśnie aspekcie rozpatrujemy je w naszym referacie.

KIERUNEK PODZIAŁU PRODUKCJI W PRZEDSIĘBIORSTWIE PAŃSTWOWYM I SPÓŁDZIELNI PRODUKCYJNEJ

W przedsiębiorstwie państwowym, stanowiącym własność ogólnonarodową, produkt społeczny dzielony jest przez państwo, które — w skali państwowej — planowo ustala fundusz płac przeznaczony na wynagrodzenie za pracę w danym okresie czasu. W ten sposób płaca robocza pracownika przedsiębiorstwa państwowego, której źródłem jest wytworzony pracą tychże pracowników produkt dla siebie i która opłacana jest z funduszu płac w zależności od ilości i jakości pracy każdego pracownika niezależna jest od końcowego wyniku przedsiębiorstwa. Bez względu na to czy przedsiębiorstwo państwowe wykazało stratę czy też dochód czysty, pracownik tego przedsiębiorstwa otrzymuje swoje wynagrodzenie, w zależności od ilości i jakości włożonej przez niego pracy, a wysokość tego wynagrodzenia jest niezależna od końcowego wyniku przedsiębiorstwa.

W taki sposób ustalone wynagrodzenie stanowi ważny element kosztów własnych produkcji przedsiębiorstwa, które kształtują końcowy wynik przedsiębiorstwa, stanowiący jeden z ważnych mierników oceny jego działalności.

Kierunek podziału, wytworzonej przez przedsiębiorstwo państwowe, produkcji przebiega tutaj poprzez zwrot zużytych do produkcji środków i pokrycie wynagrodzeń do ustalenia wysokości produktu społecznego wytworzonego przez pracę dla społeczeństwa, czyli dochodu czystego (rys. 1). Pozwala to na ściśle rozgraniczenie i ustalenie wysokości poszczególnych części produktu społecznego w skali przedsiębiorstwa, a więc tej części, która stanowi źródło płacy roboczej oraz tej, która jest źródłem dochodu czystego przedsiębiorstwa państwowego.

Odmienne natomiast wygląda podział produktu społecznego w spółdzielni produkcyjnej.

Wobec tego, że spółdzielnia produkcyjna stanowi własność zrzeszonych w niej członków, podział produktu społecznego dokonywany jest w zasadzie w ramach każdej poszczególnej spółdzielni w oparciu o przepisy statutowe, przy czym część produktu społecznego wytwarzanego pracą członków dla społeczeństwa, różnymi, mniej lub bardziej wyraźnymi, kanałami odpływa do budżetu państwa.

Nie wdając się na razie w bliższe szczegóły i uzasadnienie teoretyczne tego zagadnienia, stanowiącego przedmiot dalszych naszych dociekań, pragniemy tu jedynie podkreślić, że podział produktu społecznego, do-

konywany w ramach spółdzielni w myśl przepisów statutowych, rozpoczyna się od wydzielenia części przeznaczonej na fundusze statutowe, dokonywanego w dużej mierze z dochodu czystego. Część produktu społecznego odprowadzana jest na akumulację w formie naturalnej również z dochodu czystego. Reszta stanowiąca część produktu społecznego będącego rezultatem pracy dla siebie, w spółdzielni produkcyjnej III typu, dzielona jest między członków w stosunku do ilości i jakości pracy włożonej przez nich, a obliczanej w dniówkach obrachunkowych.

Taki stan rzeczy powoduje, że opłata pracy, pokrywana z części produktu społecznego wytworzonego pracą członków dla siebie, odmiennie niż w przedsiębiorstwie państwowym, zależna jest nie tylko od ilości i jakości włożonej pracy, ale również od ogólnego wyniku przedsiębiorstwa. Im gorszy wynik działalności spółdzielni produkcyjnej — tym niższa opłata pracy, im lepszy — tym wyższa. Z punktu widzenia teoretycznego według cytowanego już podręcznika Ekonomii Politycznej „Podziałowi według dniówek obrachunkowych podlega również część czystego dochodu kołchozu, która pozostaje po wykonaniu obowiązków wobec państwa i utworzeniu ustalonych funduszy społecznych“ (str. 659).

Mimo tych teoretycznych przesłanek, odmiennie niż w przedsiębiorstwie państwowym, istnieje zasadnicza trudność w spółdzielni produkcyjnej, ścisłego rozgraniczenia i ustalenia wysokości tej części produktu społecznego, która wytworzona została pracą członków dla siebie, jak i tej, która wytworzona została pracą dla społeczeństwa. Stąd też trudno jest ustalić czy i w jakiej mierze członkowie spółdzielni, poprzez kategorię dniówek obrachunkowych, partycypują w dochodzie czystym spółdzielni.

Z tego co dotychczas powiedziano wynikałoby, że kierunek podziału produkcji w spółdzielni produkcyjnej przebiega odwrotnie niż w przedsiębiorstwie państwowym, gdyż po zwróceniu zużytych do produkcji środków ustalone są elementy dochodu czystego spółdzielni, co w konsekwencji pozwala, w końcowym etapie, na ustalenie tej części produktu społecznego, która w spółdzielni III typu dzielona jest między członków w stosunku do ilości wypracowanych dniówek obrachunkowych (rys. 1).

Ponieważ przy podziale produktu społecznego w spółdzielni produkcyjnej, zgodnie z przepisami statutowymi, najpierw ustalone są elementy dochodu czystego (odliczenia na fundusze statutowe), stwarzane są pozory (przy pewnym uproszczeniu tego zagadnienia) stawiania z góry spółdzielni produkcyjnej jako przedsiębiorstwa dochodowego — rentownego.

Wobec tego, że na opłatę za pracę członków spółdzielni produkcyjnej rzutuje w zasadniczy sposób wynik działalności spółdzielni, dlatego też w przeciwieństwie do płacy roboczej, rzutującej na wynik w przedsiębiorstwie państwowym, opłata za pracę w spółdzielni, przy zachowaniu

przedstawionego kierunku podziału produkcji, nie może stanowić elementu kosztów własnych produkcji, kształtujących końcowy wynik przedsiębiorstwa.

STRUKTURA DNIÓWKI OBRACHUNKOWEJ

Dniówka obrachunkowa, jako nowa kategoria ekonomiczna wyrosła w wyniku budownictwa kołchozowego, stanowi miarę nakładów pracy członków spółdzielni produkcyjnej w gospodarstwie społecznym i zarazem określa udział każdego członka w dochodach spółdzielni.

Właściwe działanie dniówki obrachunkowej, jako miary nakładów pracy członków spółdzielni, zależy przede wszystkim od słusznie opracowanych norm wydajności pracy oraz właściwie przeprowadzonej oceny w dniówkach obrachunkowych różnych rodzajów prac, zachodzących w spółdzielni produkcyjnej. W takim wypadku może ona zarazem stanowić właściwą miarę udziału każdego członka w dochodach spółdzielni.

Jednakże właściwe działanie dniówki obrachunkowej jako bodźca ekonomicznego zależy będzie nie tylko od tego czy działa ona właściwie jako miara nakładów pracy członków, ale również i od tego czy właściwie i słusznie został wydzielony dochód podzielnny, to znaczy w taki sposób, aby co najmniej odpowiadał tej części produktu społecznego, która została wytworzona pracą członków dla siebie. Innymi słowy właściwe działanie dniówki obrachunkowej, jako bodźca ekonomicznego, zależy będzie i od podanych na wstępie niniejszego rozdziału warunków i od wysokości opłaty za dniówkę obrachunkową, jak również od jej struktury, co w dużej mierze wiąże się z momentem poprzednim.

Spełniając te warunki dniówka obrachunkowa może stanowić jeden z najistotniejszych bodźców ekonomicznych dla członków spółdzielni produkcyjnej.

Ponieważ dniówka obrachunkowa opłacana jest zarówno w formie naturalnej jak i pieniężnej, dlatego też w danych konkretnych warunkach, istnieje ścisła współzależność między obu formami opłaty, to znaczy im większa część przypada na opłatę w formie naturalnej, tym mniejsza przypadnie na opłatę w formie pieniężnej i odwrotnie.

Jak już wspominaliśmy dochód podzielnny, na przykładzie spółdzielni III typu, powinien odpowiadać co najmniej tej części produktu społecznego, która wytworzona została pracą członków dla siebie. Ponieważ podział produktu społecznego dokonywany jest nie w skali państwowej (ogólnospółdzielczej), lecz w ramach każdej poszczególnej spółdzielni, dlatego też nie mamy dostatecznego kryterium dla jego przeprowadzenia w dostatecznie ścisły sposób. Wprawdzie przepisy statutowe dotyczące obliczenia i podziału dochodu postanawiają, jaki co najmniej procent dochodu

ogólnego winien stanowić dochód podzielny, jednakże nie wynika z tego czy obejmuje on tylko tę część produktu społecznego, która wytworzona została pracą członków dla siebie, czy również i kiedy, oraz w jakim stopniu dochód podzielny obejmuje część dochodu czystego spółdzielni.

Jakkolwiek brak dostatecznych kryteriów dla ustalenia poszczególnych części produktu społecznego (wytworzonego pracą dla siebie i dla społeczeństwa) to jednak w praktyce powstać mogą następujące sytuacje:

1. Dochód czysty wystarcza tylko na pokrycie dokonanych w myśl przepisów statutowych odliczeń na fundusze (inwestycyjny i społeczny) i wobec tego nie wchodzi do podziału według dniówek obrachunkowych,

2. Po wykonaniu obowiązków wobec państwa i utworzeniu ustanowionych funduszy pozostaje jeszcze część dochodu czystego do podziału według dniówek obrachunkowych,

3. Dochód czysty nie wystarcza na pokrycie dokonanych odliczeń na fundusze statutowe.

Jak z tego wynika, spółdzielcy mogą bądź to dzielić między siebie tylko tę część produktu społecznego, która jest rezultatem pracy dla siebie, bądź też więcej lub mniej niż ona rzeczywiście wynosi. (rys. 2). Ponieważ dochód podzielny (w spółdzielni produkcyjnej III typu) dzielony jest według dniówek obrachunkowych, dlatego też struktura dniówki obrachunkowej układa się w sposób analogiczny.

Rozmiar tej części produktu społecznego, która została wytworzona pracą członków spółdzielni dla siebie zależy niewątpliwie przede wszystkim od poziomu wydajności pracy oraz poziomu rozwoju gospodarstwa społecznego spółdzielni. Jednakże nie miały wpływu na wysokość tej części produktu wywiera ustalenie stosunku między tą częścią produktu a częścią wytworzoną pracą członków dla społeczeństwa. Zagadnienie to komplikuje jeszcze występowanie renty różniczkowej. Nie mniej jest ono bardzo istotne zwłaszcza dla spółdzielni położonych w gorszych warunkach, a w szczególności w pierwszym okresie ich rozwoju. Należy przy tym podkreślić, że jakkolwiek w społeczeństwie socjalistycznym praca dla społeczeństwa jest równie ważna jak i praca dla siebie, to jednak, mimo różnic jakie wynikają z różnych form własności socjalistycznej — podobnie jak w przedsiębiorstwach państwowych — możemy spotykać się zarówno ze spółdzielniami wykazującymi, jak i nie wykazującymi dochód czysty.

Rozpatrzenie tych momentów zmusza do bliższego przeanalizowania dochodu niepodzielnego rzutującego na kształtowanie się dochodu osobistego członków spółdzielni, tym więcej, że zawiera on zarówno elementy dochodu czystego jak i inne. Oczywiście, że przy tym wszystkim nie należy zapominać o tym, że członkowie spółdzielni otrzymują naturalne i pieniężne dochody z pracy swej na działce przyzagrodowej.

Wobec splotu całego szeregu czynników, wysokość opłaty za dniówkę obrachunkową może wykazywać duże wahania zarówno w ramach spółdzielni w poszczególnych latach jak i tym więcej między różnymi spółdzielniami.

Oczywiście przy wszystkich rozpatrywanych tu przez nas momentach nie należy zapominać o tym, że spółdzielnia produkcyjna stanowi własność grupową zrzeszonych w niej chłopów. Konsekwencją tej formy własności jest między innymi to, że zrzeszeni w spółdzielni chłopci prowadzą swą gospodarkę na własne ryzyko. Z tych też względów, z tytułu swej pracy w gospodarstwie społecznym spółdzielni, bądź to partycypują w dochodzie czystym spółdzielni, bądź też pokrywają wynikłe z tej gospodarki straty. Znajduje to swój wyraz w strukturze dniówki obrachunkowej, a mianowicie w jej trzech formach, na które tu wskazywaliśmy. Należy jasno sobie zdawać sprawę z tego, czy i kiedy oraz w jakim rozmiarze spółdzielcy z tytułu swej pracy partycypują w dochodzie czystym spółdzielni, jak również i z tego, że pokrywają oni powstałe w wyniku gospodarki straty i to właśnie z tej części produktu społecznego, który wytworzony został przez pracę dla siebie. Zbytne uproszczenie tego zagadnienia jest o tyle niebezpieczne, że może prowadzić do wyciągania błędnych wniosków. I dlatego też abstrahując od słuszności i potrzeby obliczania kosztów własnych produkcji w spółdzielniach produkcyjnych, gdyż nie tylko dla tych celów poznanie poruszanych tu zagadnień jest ważne, traktowanie opłaty za pracę, wyrażonej w wartości dniówek obrachunkowych, na równi z płacą roboczą występującą w przedsiębiorstwach państwowych, bez uwzględnienia tych momentów, na które zwróciliśmy tu uwagę, wydaje się niesłuszne.

ISTOTA I TREŚĆ DOCHODU CZYSTEGO W SPÓŁDZIELNIACH PRODUKCYJNYCH RÓŻNYCH TYPÓW PRZY SKONFRONTOWANIU PRZEPISÓW STATUTOWYCH I PRAKTYKI SPÓŁDZIELCZEJ Z PRZESŁANKAMI TEORETYCZNYMI

Dochodem czystym spółdzielni produkcyjnej jest ta część globalnego dochodu, która stanowi rezultat pracy członków spółdzielni dla społeczeństwa, a więc dla społecznego gospodarstwa spółdzielni jak i dla społeczeństwa w ogóle.

Część czystego dochodu przeznaczona jest na cele rozwojowe produkcji spółdzielczej, na zwiększenie dotychczasowego stanu środków (trwałych i obrotowych) spółdzielni, oraz na zaspokojenie ogólnospółdzielczych potrzeb członków w zakresie kulturalno-socjalnym i bytowym.

Druga część dochodu czystego poprzez mechanizm cen, głównie w wyniku dostaw obowiązkowych i podatek gruntowy, przechodzi w rozporzą-

dzenie państwa czyli przemienia się w scentralizowany czysty dochód państwa i zużywana jest na ogólnonarodowe potrzeby.

Wysokość pierwszej części dochodu czystego, pozostającej w spółdzielni, zależna jest od wyników rocznej pracy spółdzielni produkcyjnej oraz w pewnym stopniu od odnośnych przepisów statutowych.

Wysokość drugiej części kształtuje się również pod wpływem wyników rocznej pracy spółdzielni, regulowana jest jednak przez państwo odnośnymi aktami prawnymi i zależna w dużej mierze od różnicy poziomu cen za dostawy obowiązkowe i ponadplanowe lub kontraktacyjne oraz wolnorynkowe. Ponieważ system dostaw obowiązkowych wpływa również na kształtowanie się cen wolnorynkowych, dlatego też przy obliczaniu wysokości tej części dochodu czystego wydaje się, że górny poziom cen kształtujący rozmiar tej części dochodu winien oscylować między cenami dostaw ponadplanowych i kontraktacyjnych a cenami wolnorynkowymi. Wobec tego, że ta część dochodu czystego przechodzi w rozporządzenie państwa przed dokonaniem podziału dochodu w spółdzielni produkcyjnej, wysokość jej wywiera niewątpliwie wpływ na kształtowanie się wysokości pozostałej części produktu społecznego, dzielonej w ramach spółdzielni produkcyjnej.

Określenie pierwszej części dochodu czystego, pozostającej w spółdzielni produkcyjnej (wraz z tą, która ewentualnie dzielona jest między członków) natrafia na bardzo poważne trudności. Wiąże się to ściśle ze znalezieniem słusznej miary podziału produktu społecznego na część, która jest rezultatem pracy członków dla siebie i część, która została wytworzona przez pracę członków dla społeczeństwa, a konkretnie dla społecznego gospodarstwa spółdzielni.

Niewątpliwie istnieje ścisła współzależność między wysokością obu części produktu społecznego. Im więcej zostanie wydzielone na jedną z tych części, tym mniej pozostanie na zaspokojenie drugiej części, czyli innymi słowy im więcej wydzielili się na część wytworzoną pracą członków dla siebie, tym mniej pozostanie na dochód czysty i odwrotnie. Dlatego też znalezienie właściwej miary staje się tutaj szczególnie ważne.

Zanim przystąpimy do bliższego naświetlenia tego zagadnienia zatrzymamy się nieco nad stosowanym w praktyce spółdzielczej, w myśl przepisów statutowych, podziałem produktu społecznego. W praktyce spółdzielczej nie mamy do czynienia z podziałem produktu społecznego, w dosłownym znaczeniu, a jedynie ma tu miejsce podział dochodu ogólnego, co nie jest jednoznaczne. Nie mniej jednak podział produktu społecznego jest dokonywany, jakkolwiek nie posiada to wyraźnego charakteru. Produkt społeczny w znaczeniu teoretycznym, w spółdzielni produkcyjnej nie jest w pełni wyodrębniany. Można tu jedynie mówić tylko o pewnych elementach produktu społecznego i o mniej lub bardziej

ściśłym wyodrębnieniu poszczególnych jego części. Chodzi właśnie o znalezienie tych elementów i złożenie ich w pewną całość uzasadnioną teoretycznie.

Przepisy statutowe operują w tej materii takimi pojęciami jak „przychód w pieniądzach i produktach“, „ogólny dochód“ i „dochód podzielny“. Prócz tego, jakkolwiek w przepisach statutowych tego nie spotykamy, to jednak w praktyce spółdzielczej stosowane jest jeszcze pojęcie „dochód niepodzielny“ jako przeciwstawienie „dochodu podzielnego“. W ten sposób można przyjąć, że „dochód ogólny“ składa się z „dochodu podzielnego“ i „dochodu niepodzielnego“ obejmującego zasadniczo odpisy na fundusze statutowe.

Zatrzymajmy się więc bliżej nad tymi pojęciami występującymi w statutach spółdzielni produkcyjnych i praktyce spółdzielczej.

„Przychód w pieniądzach i produktach“. Odnośny przepis statutowy ujmuje to zagadnienie w następujący sposób — „Po zakończeniu wszystkich zbiorów i sprzedaży części produktów roślinnych i zwierzęcych z gospodarstwa zespołowego oblicza się cały uzyskany przychód w pieniądzach i produktach“ (Statut Rolniczego Zespołu Spółdzielczego § 4).

Należy oczywiście rozróżnić rachunkowe pojęcie „przychodu“ wyrażające zwiększenie dotychczasowego stanu środków (materiałowych czy pieniężnych) z jakiegokolwiek tytułu, którego odpowiednikiem przeciwstawnym jest „rozchód“ czyli zmniejszenie dotychczasowego stanu środków oraz ekonomiczne pojęcie „przychodu“ jako wyniku działalności produkcyjnej przedsiębiorstwa wyrażające rozmiar uzyskanej produkcji ujęty w mierniku naturalnym lub pieniężnym, bądź też w jednym i drugim bez względu na poniesione na tę produkcję nakłady.

Przychód w produktach jest przy tym aktem pierwotnym, gdyż w tej formie produkcja jest uzyskiwana, natomiast przychód w pieniądzach jest aktem wtórnym, wynikającym z realizacji produktów przeznaczonych na sprzedaż (jak również może on obejmować wpływy za świadczone przez spółdzielnie usługi). Statut wprowadzie nie precyzuje co należy rozumieć pod „przychodem w pieniądzach i produktach“, nie należy jednak zapominać, że pod pojęcie „przychodu w produktach“ podpada również przychówek i przyrost inwentarza żywego.

Wyrażenie całego przychodu w mierniku pieniężnym powoduje konieczność wyszacowania przychodu w produktach, co z uwagi na istnienie różnych cen napotyka na poważne trudności, nie na tyle jednak, aby nie można było ich pokonać.

Jednakże w praktyce spółdzielczej nie mamy nawet do czynienia z obliczeniem „całego uzyskanego przychodu w pieniądzach i produktach“ w ujęciu statutowym. Praktyka spółdzielcza ogranicza się właściwie do

obliczenia „ogólnego dochodu“ wychodząc z pozostałości inwenturowych na dzień 31.XII. Już sam ten fakt pozwala czy zmusza do obchodzenia przepisów statutowych, co nieraz powoduje dalsze pogłębienie obchodzenia przepisów statutowych przy obliczaniu „ogólnego dochodu“, mimo istniejących okólników i instrukcji. Przyczyn tego należy między innymi szukać w wadliwej rachunkowości spółdzielni produkcyjnych, która została do tego stopnia uproszczona, że trudno nawet nazywać ją rachunkowością. Uproszczenie winno posiadać również pewne logiczne uzasadnienie. Nie komplikując tych zagadnień byłaby na pewno możliwość wprowadzenia w spółdzielniach produkcyjnych takiej rachunkowości uproszczonej, która dałaby wgląd w gospodarkę spółdzielni i stworzyłaby pewniejsze przesłanki nie tylko do ustalenia „ogólnego dochodu“, ale również do wyprowadzenia „całego uzyskanego przychodu w pieniądzech i produktach“ oraz nakładów pieniężnych i materiałowych.

Zresztą do obliczenia dochodu czystego spółdzielni jako całości wystarcza uwzględnienie rachunku pieniężnego wraz z różnicami inwenturowymi oraz wartością dniówek obrachunkowych w naturze.

Wobec braku bliższego sprecyzowania w ujęciu statutowym „całego uzyskanego przychodu w pieniądzech i produktach“ wydaje się, że nic nie stałoby na przeszkodzie aby, w szczególnym ujęciu przyrównać go do produkcji globalnej spółdzielni.

„Ogólny dochód spółdzielni“. Jeżeli z przychodu tak ujętego dokonamy pewnych logicznie uzasadnionych potrąceń otrzymujemy w rezultacie „dochód“. Ponieważ rozmiar tych potrąceń może być różny, dlatego też możemy otrzymać różne formy dochodu.

Według nomenklatury przyjętej w przytaczanym już poprzednio podręczniku Ekonomii Politycznej możemy wymienić „globalny dochód spółdzielni“, „osobisty dochód spółdzielców“, „czysty dochód spółdzielni“. W praktyce spółdzielczej spotykamy się z pojęciami „ogólny dochód spółdzielni“, „dochód podzielny“, „dochód niepodzielny“.

Jeżeli zatem z „przychodu“ w ostatnio ujętej interpretacji potrącimy wartość zużytych środków produkcji (i usług), a więc w zasadzie wartość nakładów materiałowych, otrzymamy w rezultacie „globalny dochód spółdzielni“, który odpowiada wartości nowowytworzonego produktu.

W praktyce spółdzielczej zbliżonym pojęciem, ale nie równoznacznym, jest „ogólny dochód spółdzielni“. W poszczególnych wypadkach mogą jednak zachodzić nawet bardzo poważne różnice między ogólnym dochodem a „globalnym dochodem spółdzielni“. Na czym polegają te różnice i w czym się wyrażają?

Statuty spółdzielcze w następujący sposób ujmują te potrącenia, których należy dokonać z przychodu, aby uzyskać „ogólny dochód spółdzielni“.

„Z uzyskanego przychodu odlicza się ziarno na zasiew oraz paszę dla inwentarza na cały rok, a także rezerwę na wypadek nieurodzaju lub braku pasz w wysokości ustalonej przez Ogólne Zebranie, przy czym należy dążyć do tego, aby rezerwa ta wynosiła nie mniej niż 10% rocznego zapotrzebowania. Następnie odlicza się sumy niezbędne na bieżący remont oraz amortyzację inwentarza, budynków, na spłatę melioracji i innych urządzeń, krótkoterminowych pożyczek, ubezpieczeń i podatków.

Cała pozostała suma pieniędzy i produktów wspólnego gospodarstwa stanowi ogólny dochód... (spółdzielni). (Statut Rolniczego Zespołu Spółdzielczego § 4).

Rozpatrzmy poszczególne elementy tych odliczeń.

1. Ziarno na zasiew oraz pasza dla inwentarza na cały rok. Jakkolwiek statut nie precyzuje bliżej tych odliczeń to jednak z uwagi na to, że obliczenie i podział dochodu spółdzielni dokonywany jest po skończonym roku, oraz jak to wynika z praktyki spółdzielczej, odliczenia te obejmują okres do nowych zbiorów. Wynika z tego, że nie tyle chodzi tu o zwrot zużytych do produkcji danego roku materiałów siewnych i pasz, ile o zabezpieczenie produkcji spółdzielczej w niezbędne środki do następnych zbiorów. Jeżeli odliczenia te odpowiadają wysokości zużytych do produkcji danego roku (produkcji, która będzie dzielona) materiałów siewnych i pasz, nie narusza to w niczym „globalnego dochodu spółdzielni“. Jeżeli jednak potrącenia te są wyższe lub niższe od wysokości zużytych do produkcji danego roku materiałów siewnych i pasz, wówczas „ogólny dochód spółdzielni“ będzie niższy lub wyższy od „globalnego dochodu spółdzielni“. Pokrycie większych potrzeb, wynikających ze zwiększenia rozmiaru produkcji spółdzielczej, może być pokryte jedynie z dochodu czystego spółdzielni. Tego rodzaju postępowanie, jakie zaleca statut w podobnych wypadkach, z teoretycznego punktu widzenia, umniejsza wysokość wytworzonego produktu społecznego w tej części, która podlega podziałowi.

2. Rezerwa na wypadek nieurodzaju lub braku pasz. Zarówno pierwsze odliczenie na rezerwę siewną lub paszową, jak również dalsze jej zwiększenie może być pokrywane jedynie z dochodu czystego spółdzielni.

3. Odliczenie sum niezbędnych na bieżący remont inwentarza i budynków. Zwrot „sumy niezbędne na bieżący remont“ świadczyłby o tym, że chodzi tu również raczej o zarezerwowanie sum potrzebnych na dalsze remonty, jakie miały miejsce po dokonaniu podziału dochodu. Gdyby statut mówił o odliczeniu sum „poniesionych“ na bieżący remont nie budziłoby to wątpliwości, natomiast sformułowanie takie, jakie ma miejsce w statucie, może być różnie interpretowane. W praktyce raczej odlicza się nakłady poniesione na remont bieżący, które pokrywane są

z bieżących wpływów spółdzielni. To ostatnie ujęcie nie powodowałoby różnic między „ogólnym“ a „globalnym“ dochodem.

4. Amortyzacja inwentarza i budynków. Jakkolwiek statut przewiduje odliczenia na amortyzację, to jednak w praktyce spółdzielczej nie są one realizowane. Jak z tego wynika w praktyce nie uwzględnia się zużycia środków trwałych, co powoduje duże różnice między „ogólnym“ a „globalnym“ dochodem spółdzielni.

5. Spłata melioracji i innych urządzeń. Prawdopodobnie chodzi tutaj o spłatę pożyczek zaciągniętych na meliorację i inne urządzenia. Tego rodzaju spłaty pożyczek typu inwestycyjnego mogą być pokrywane z dochodu czystego spółdzielni, jeżeli oczywiście wiążą się z powiększeniem dotychczasowego stanu środków spółdzielni. Spłata urządzeń tylko w tym wypadku mogłaby być tu odliczona, gdyby wiązała się z bieżącym utrzymaniem tych urządzeń i to w tym wypadku o ile nakłady tego rodzaju nie zostały już raz, w innej formie, potrącone od przychodu. Zaliczanie natomiast spłat typu inwestycyjnego do potrąceń od przychodu powoduje różnice między „ogólnym“ a „globalnym“ dochodem spółdzielni.

6. Spłata krótkoterminowych pożyczek. Spłata pożyczek krótkoterminowych może być wówczas odliczona od przychodu, jeżeli zaciągnięta została na pokrycie bieżących (eksploatacyjnych) wydatków dotyczących produkcji danego roku i jeżeli rzeczywiście na ten cel została zużyta i pod warunkiem, że wydatki pokryte z tej pożyczki nie zostały już raz, w innej formie, potrącone od przychodu. A więc potrącone one mogą być tutaj tylko w charakterze nakładów, a nie spłaty zobowiązań. W takim wypadku zaliczenie tutaj spłaty pożyczki krótkoterminowej nie powoduje różnicy między „ogólnym“ a „globalnym“ dochodem.

7. Ubezpieczenia (rzeczowe — majątkowe) jako forma zapobieżenia stratom majątkowym winny być pokrywane z rachunku dochodu czystego spółdzielni i jako takie nie powinny wpływać na zmniejszenie „globalnego dochodu spółdzielni“ z którego części mają być pokryte. Z punktu widzenia spółdzielni są one pod względem charakteru zbliżone do nakładów, jednakże nie stanowią zużycia środków produkcji i dlatego mogą być różnie ujmowane w zależności od kierunku badań.

8. Podatki jako forma odprowadzania części produktu społecznego, wytworzonego przez pracę spółdzielców dla społeczeństwa, do budżetu państwa, również powinny być pokryte na rachunek dochodu czystego spółdzielni, a tym samym nie mogą umniejszać „globalnego dochodu“, z części którego winny być płacone. W swym charakterze są one zbliżone do ubezpieczeń.

Jakkolwiek przepisy statutowe nie wymieniają wszystkich odliczeń od przychodu, to jednak niewątpliwie, poza wymienionymi powinny być po-

tracone pozostałe nakłady materiałowe (zużyte środki produkcji i usługi) poniesione na produkcję danego roku.

Jak z powyższego wynika, dla obliczenia „globalnego dochodu spółdzielni“ będącego wyrazem wartości produktu społecznego, wytworzonego pracą spółdzielców, a którego częścią jest dochód czysty spółdzielni, należy w „ogólnym dochodzie spółdzielni“, będącym pojęciem wynikającym z przepisów statutowych, dokonać szeregu korekt. Z przeprowadzonego przeglądu poszczególnych pozycji odliczeń od przychodu, przewidzianych w statucie dla wyprowadzenia „ogólnego dochodu spółdzielni“ wynika, że odliczenia te zawierają szereg elementów dochodu czystego spółdzielni a z drugiej strony w praktyce spółdzielczej, wbrew przepisom statutowym, pomija się ważny element nakładów materiałowych jakim jest amortyzacja.

W praktyce spółdzielczej, wobec tego, że jak to już podkreślono, nie wyprowadza się zgodnie ze statutem „całego uzyskanego przychodu w pieniądzu i produktach“ różnica między „ogólnym“ a „globalnym“ dochodem spółdzielni jest jeszcze większa. Wpływa na to w szczególności przyrost inwentarza żywego oraz tzw. akumulacja z tytułu własnej pracy spółdzielców oraz materiałów własnej produkcji zużytych na cele inwestycyjne.

Przepisy statutowe regulują sprawę odliczeń od przychodu, decydujących o wysokości „ogólnego dochodu spółdzielni“, rzecz zrozumiała, nie z punktu widzenia przesłanek teoretycznych, lecz praktycznych, głównie pod kątem zabezpieczenia ciągłości i rozwoju produkcji spółdzielczej oraz regulacji zobowiązań wobec państwa. Z tych też względów przy wszelkich badaniach teoretycznych, gdzie kwestia ścisłości teoretycznej ma zasadnicze znaczenie dla wyniku badań, nie można o tym zapominać.

„Dochód niepodzielny“. Jak już wspomnieliśmy „ogólny dochód spółdzielni“ składa się z „dochodu podzielnego“ i tej części, którą w myśl przepisów statutowych należy wydzielić z „ogólnego dochodu“ w pierwszej kolejności, a którą w praktyce spółdzielczej nazywa się „dochodem niepodzielnym“. Przeciwnie pojęciu „podzielny“ pojęcie „niepodzielny“ wypływa z podzielności względnie niepodzielności odnośnej części „ogólnego dochodu“ między członków spółdzielni. Należy przy tym zaznaczyć, że spłata rat za inwentarz wniesiony przez członków, pokrywana z „dochodu niepodzielnego“ jest regulacją zobowiązań spółdzielni z tytułu wniesionych odpłatnie wkładów inwentarzowych a nie posiada cech podziału dochodu.

„Dochód niepodzielny“ w myśl przepisów statutowych w spółdzielni III typu może wynosić do 30% „ogólnego dochodu spółdzielni“ i przeznaczony jest na:

- a) raty za inwentarz przejęty odpłatnie od członków,

b) inwestycje, jak postawienie gospodarczych budynków, zakup nowego inwentarza żywego i martwego itp.,

c) potrzeby zdrowotno-kulturalne i na fundusz zapomogowy dla starców i sierot.

Wszystkie te pozycje „dochodu niepodzielnego“ mogą być pokrywane z dochodu czystego spółdzielni. Jednakże jak to już podkreślaliśmy, w praktyce spółdzielczej nie uwzględnia się amortyzacji i dlatego też z pozycji dochodu niepodzielnego, przeznaczonej na inwestycje, należałoby w pierwszym rzędzie pokryć zużycie środków trwałych i odnieść do nakładów materiałowych.

„Dochód podzielnym“ stanowi tę część „ogólnego dochodu spółdzielni“, która pozostaje po wydzieleniu „dochodu niepodzielnego“. W spółdzielni III typu powinna ona wynosić w myśl statutu nie mniej niż 70% „ogólnego dochodu“ i dzielona jest między członków spółdzielni w stosunku do ilości wypracowanych dniówek obrachunkowych. Dochód podzielnym winien być odpowiednikiem tej części produktu społecznego, która została wytworzona przez pracę członków dla siebie. Jeżeli dochód czysty spółdzielni jest wyższy niż te wszystkie pozycje, które wchodzą w skład dochodu niepodzielnego mogą być pokryte z dochodu czystego (a więc po uwzględnieniu amortyzacji) to wówczas do dochodu podzielnego może również wejść część dochodu czystego spółdzielni. O sytuacjach jakie mogą zachodzić w składzie dochodu podzielnego mówiliśmy już poprzednio, jak również o trudnościach w znalezieniu słusznej miary podziału produktu społecznego. Obecnie zanim postaramy się przedstawić próbę rozwiązania tych trudności, omawiamy jedynie poszczególne elementy dochodu czystego spółdzielni w takiej formie, w jakiej one występują w dotychczasowej praktyce spółdzielczej.

Inne elementy dochodu czystego spółdzielni nie uwzględnione przy obliczaniu i podziale dochodu. Poza tymi elementami dochodu czystego, których możemy się doszukać, w taki czy inny sposób, w trakcie przeprowadzanego w spółdzielni obliczania i podziału dochodu, zostaje on jeszcze w pewnej części ujęty bezpośrednio w bilansie spółdzielni, nie znajdując odbicia ani w dochodzie niepodzielnym ani podzielnym. Dotyczy to tych wartości, które składają się na środki trwałe w wyniku własnej pracy spółdzielców i materiałów własnej produkcji oraz przyrostu inwentarza żywego, o czym już wspominaliśmy.

Prócz tego dochód czysty obejmuje również tę część produktu społecznego, która została wytworzona pracą robotników POM, i odprowadzana jest do budżetu państwa poprzez opłaty za prace POM w gotówce i w naturze. Do ustalenia wysokości tej części dochodu czystego brak jest również dostatecznych podstaw. Należałoby tu prawdopodobnie sięgnąć do zbadania kosztów własnych produkcji POM z jednej stro-

ny oraz opłaty za wykonane prace dla danej spółdzielni z drugiej strony. Ujęcie będzie zależne od kierunku badań. W pewnych wypadkach, z punktu widzenia spółdzielni, opłatę za prace POM można traktować jako element nakładów z tytułu świadczonych usług. W innych wypadkach, dla ujęcia w szerszym aspekcie, należałoby ustalić udział POM w tworzeniu produktu społecznego, co byłoby już sprawą znacznie trudniejszą.

I wreszcie, jak już wspominaliśmy na wstępie niniejszego rozdziału pewna część czystego dochodu spółdzielni odprowadzana trafia w rozporządzenie państwa poprzez dostawy obowiązkowe w wyniku różnego poziomu cen na produkty rolne w zależności od formy realizacji produkcji spółdzielczej.

Jak z tego przeglądu widać w praktyce spółdzielczej związanej z obliczaniem i podziałem dochodu, na różnych etapach tego obliczania i podziału, spotykamy się z poszczególnymi elementami dochodu czystego ujmowanymi w różnej mniej lub bardziej wyraźnej formie. Część dochodu czystego spółdzielni nie jest w ogóle uwzględniana w ogólnym dochodzie spółdzielni. Jak z tego wynika, również i przychód (w pieniądzu i produktach) w praktyce spółdzielczej nie jest ujmowany w całości.

Elementy dochodu czystego stanowią tę część produktu społecznego, która wydzielana jest w pierwszej kolejności w myśl przepisów statutowych, bez wnikliwego uwzględnienia realnych wyników działalności spółdzielni. Rzutuje to na kształtowanie się tej części produktu społecznego, która jest rezultatem pracy członków dla siebie i w pewnych wypadkach może się stać przyczyną powstania niewłaściwych proporcji między obiema częściami produktu społecznego.

Podsumowując nasze dotychczasowe rozważania nad sposobem ujmowania oraz charakterem występowania poszczególnych elementów dochodu czystego w praktyce spółdzielczej, przy obliczaniu i podziale dochodu oraz sporządzaniu bilansu, podajemy na stronicy następnej zestawienie obrazujące aktualny stan w tym względzie.

Z dotychczasowych naszych rozważań wynika, że przepisy statutowe dość wyczerpująco ujmują w rozmaitej formie wszelkie możliwe odpowiedniki poszczególnych elementów dochodu czystego i gwarantują w taki czy inny sposób ich wydzielenie. Nieraz jednak te wydzielone elementy tylko z pozoru odpowiadają dochodowi czystemu. Nie mniej jednak rzucają one na dochód podzielny, który nie zawsze pozostaje w odpowiednim stosunku do wydajności pracy.

Wydajność pracy jak wiadomo zależy od szeregu czynników i w różnych spółdzielniach przy tej samej ilości i jakości pracy, przy tych samych nakładach pracy może być różna.

Z tych też względów, mimo że w społeczeństwie socjalistycznym praca dla społeczeństwa jest równie ważna jak i praca dla siebie, wydaje się, że

Zestawienie elementów dochodu czystego spółdzielni występujących przy obliczeniu i podziale dochodu oraz przy sporządzaniu bilansu

Elementy dochodu czystego	Gdzie występują
Odliczenia od ogólnego dochodu na fundusz inwestycyjny*	Dochód niepodzielny
Odliczenia od ogólnego dochodu na fundusz społeczny	j. w.
Odliczenia od ogólnego dochodu na raty za inwentarz przejęty odpłatnie od członków	j. w.
Nadwyżka materiałów siewnych ponad wysokość zużycia do produkcji danego roku	Odliczenia od przychodu, dokonane celem wyprowadzenia ogólnego dochodu spółdzielni
Nadwyżka pasz ponad zużycie do produkcji danego roku	j. w.
Rezerwa na wypadek nieurodzaju lub braku pasz (wydzielona po raz pierwszy lub nadwyżka ponad dotychczasowy stan rezerwy)	j. w.
Spłata melioracji i innych urządzeń	j. w.
Spłata pożyczek krótkoterminowych, jeżeli nie zostały zaciągnięte na pokrycie bieżących (eksploatacyjnych) wydatków dotyczących produkcji danego roku, lub w wypadku gdy wydatki pokryte z pożyczki zostały już w innej formie potrącone z przychodu.	Odliczenia od przychodu dokonane celem wyprowadzenia ogólnego dochodu spółdzielni.
Ubezpieczenia rzeczowe	j. w.
Podatki	j. w.
Nakłady poniesione na wytworzenie środków trwałych w wyniku własnej pracy członków oraz zużycie materiałów własnej produkcji	Bilans zamknięcia
Przyrost wartości inwentarza żywego	j. w.
Część czystego dochodu spółdzielni zaliczona do dochodu podzielnego	Dochód podzielny (ta część dochodu czystego, która przewyższa poprzednie elementy dochodu czystego – trudna do ujęcia przy obecnym stanie przesłanek teoretycznych) Wymaga odrębnego obliczenia
Część dochodu czystego pozostająca w rozporządzeniu państwa poprzez system dostaw obowiązkowych	Opłata za roboty POM wykonane dla spółdzielni
Część dochodu czystego wytworzona w spółdzielni pracą robotników POM dla społeczeństwa	

*) O ile w nakładach materiałowych nie zostało uwzględnione zużycie środków trwałych, należy sumę odliczeń na fundusz inwestycyjny zmniejszyć o sumę rocznej amortyzacji.

przynajmniej do pewnych granic, mniejszy efekt końcowy rocznej działalności spółdzielni w znacznie większym stopniu odbija się na tej części produktu społecznego, która została wytworzona przez pracę dla społeczeństwa. Inaczej mówiąc przy gorszych wynikach działalności gospodarczej spółdzielni znacznie szybciej będzie malał dochód czysty, niż osobisty dochód członków spółdzielni.

Wynikałoby z tego, że w życiu możemy spotykać się zarówno z takimi spółdzielniami, które będą wykazywały dochód czysty i to w różnej wysokości, jak i z takimi, które nie tylko że nie dadzą dochodu czystego, ale wykażą straty.

Za tak ujętym zagadnieniem dochodu czystego spółdzielni przemawiałby również i ten moment, że winien on być niewątpliwie jednym z ważniejszych mierników działalności gospodarczej spółdzielni produkcyjnej. Z tego wypływałaby dalsza konsekwencja a mianowicie, że dochód czysty, czy też jego poszczególne elementy (chodzi nam głównie o tę część dochodu czystego, która pozostaje w spółdzielni) nie mogą być ustalane w pierwszej kolejności, lecz winny stanowić naprawdę końcowy efekt, świadczący o takiej czy innej pracy spółdzielni produkcyjnej.

Tak postawione zagadnienie wiązałoby się z koniecznością ustalenia w toku badań następującej kolejności:

1) potrącenie od przychodów poniesionych nakładów materiałowych (łącznie z amortyzacją) i usług;

2) wydzielenie z powstałego w ten sposób globalnego dochodu spółdzielni, wynagrodzenia za pracę członków spółdzielni, opartego na jednolitych zasadach, w celu umożliwienia przeprowadzania porównań. Nakłady na pracę kształtowałyby się pod wpływem z góry ustalonego wynagrodzenia za jednostkę pracy (np. za dniówkę obrachunkową) i ilości wypracowanych dniówek obrachunkowych;

3) pozostałość stanowiłby dochód czysty spółdzielni, który po pokryciu potrzeb gospodarstwa społecznego spółdzielni (fundusze, rezerwy itp.) byłby dzielony również według dniówek obrachunkowych.

Kolejność ta pozwoliłaby potraktować dochód czysty spółdzielni w sposób właściwy a więc jako jeden z istotnych mierników pracy spółdzielni charakteryzujący jej ekonomiczną efektywność a tym samym zaistniałaby podstawa do rozpatrywania opłacalności produkcji spółdzielczej.

* * *

Dotychczas rozpatrywaliśmy zagadnienie dochodu czystego na przykładzie spółdzielni produkcyjnej III typu. Nieco odmiennie zagadnienie to wygląda w spółdzielniach niższych typów. Omówimy te zagadnienia jedynie odnośnie Rolniczego Zrzeszenia Spółdzielczego (typ I b) oraz Rolniczej Spółdzielni Wytwórczej (typ II).

W spółdzielniach tych występują dodatkowe elementy przy podziale dochodu podzielnego a mianowicie wkłady gruntowe (typ I b i II), wkłady inwentarzowe (typ II) i „dniówką inwentarzową“ (typ I b).

Udział w dochodzie podzielnym z tytułu wniesionych zwrotnie wkładów gruntowych i inwentarzowych świadczy niewątpliwie o występowaniu w tych spółdzielniach pewnych cech kapitalistycznych. Członek spółdzielni bowiem partycypuje w dochodzie nie z tytułu pracy, lecz z tytułu wniesionych do spółdzielni środków produkcji. Mimo tych cech kapitalistycznych przeniesionych do niższych typów spółdzielni wydaje się, że odmiennie niż to ma miejsce w warunkach kapitalistycznych, udział w dochodzie z tytułu wkładów (gruntowych czy inwentarzowych) nie powinien wpływać na zmniejszenie opłaty za pracę członków spółdzielni, a więc tym samym powinien być pokryty z dochodu czystego (ustalonego w myśl poprzednio podanych przesłanek). Gdybyśmy na zagadnienie to patrzyli wyłącznie kategoriami kapitalistycznymi, można by założyć, że udział w dochodzie z tytułu wkładu gruntowego winien odpowiadać rente gruntowej, a z tytułu wkładu inwentarzowego — oprocentowaniu włożonego kapitału.

Jednakże w warunkach naszych przyjmuje się, że brak jest przesłanek dla występowania tego rodzaju kategorii. Nie istnieje monopol własności osobistej na ziemię, środki produkcji nie mogą posiadać cech kapitału, uprawniających do przechwytywania części produktu społecznego. Dlatego też mimo przeniesienia do spółdzielczości niższych typów pewnych cech kapitalistycznych, uważa się, że są one jedynie zbliżone do kategorii kapitalistycznych pod względem formy, jednakże odmiennie co do treści. Na ogół uzasadnia się to tym, że jedynie z uwagi na niższy poziom uświadczenia społecznego członków spółdzielni niższych typów, wyrażający się w pozostałości silniejszych tendencji własnościowych, pozostawiono tutaj udział w dochodzie czystym spółdzielni nie tylko z tytułu włożonej pracy, ale również z tytułu wniesionych wkładów (gruntowych i inwentarzowych).

Różnica zatem między spółdzielnią III typu a spółdzielniami typu II i I-b w tym zakresie polegałaby na tym, że w spółdzielni III typu członkowie mogą partycypować w części dochodu czystego tylko stosownie do włożonej pracy, a w spółdzielniach niższych typów przede wszystkim stosownie do włożonych wkładów zwrotnych.

W związku z powyższym z dochodu czystego spółdzielni powinien być pokryty w pierwszym rzędzie udział z tytułu wkładów zwrotnych, a dopiero pozostająca część dochodu czystego mogłaby być przeznaczona na potrzeby gospodarstwa społecznego spółdzielni.

W pewnych wypadkach gdy ta część dochodu czystego stanowiłaby poważniejszą pozycję, można rozważyć czy pewną część należałoby podzielić również w stosunku do włożonej pracy.

Pozostałaby jeszcze do rozpatrzenia występująca w Rolniczym Zrzeszeniu Spółdzielczym kategoria „dniówki inwentarzowej“ i udziału z tego tytułu w dochodzie podzielnym. Dniówki inwentarzowe zaliczane są członkom spółdzielni za użyzione do pracy w gospodarstwie społecznym środki produkcji (konie, maszyny, narzędzia itp.) będące własnością osobistą członków i pozostające w ich osobistym władaniu na działce przyzagrodowej. Z tych względów opłata w dniówkach inwentarzowych posiada charakter opłaty za świadczone przez członków na rzecz gospodarstwa społecznego spółdzielni usługi, i winna być pokryta przed wydzieleniem dochodu podzielnego z tej części, która stanowi zwrot zużytych środków produkcji i usług.

Dlatego też wysokość opłaty za dniówkę inwentarzową należałoby z góry ustalić, gdyż jest ona niezależną od wysokości wytworzonego produktu społecznego. Opłata winna obejmować zwrot nakładów poniesionych na utrzymanie użytych spółdzielni środków produkcji (utrzymanie koni, amortyzacja, remont bieżący itp.).

Stosunki w niniejszym rozdziale omówione przedstawiliśmy na załączonych w pracy wykresach (rys. 3—5).

METODY PROWADZĄCE DO OBLICZENIA DOCHODU CZYSTEGO SPÓŁDZIELNI PRODUKCYJNEJ

Jak wynika z naszych dotychczasowych rozważań potraktowanie dochodu czystego spółdzielni w sposób właściwy, a więc jako jednego z istotnych mierników pracy spółdzielni, charakteryzującego jej ekonomiczną efektywność, wymaga ustalenia go w ostatniej kolejności przy podziale produkcji spółdzielczej, gdyż tylko w takim wypadku może on być rzeczywiście uważany za końcowy wynik działalności gospodarczej spółdzielni.

Skoro więc dochód czysty ma być ustalony jako końcowy wynik, w ostatniej kolejności, wyłania się konieczność ustalenia w pewnych, o ile możliwości słusznych, granicach tej części globalnego dochodu spółdzielni, która ma stanowić wynagrodzenie za pracę członków w gospodarstwie społecznym spółdzielni, czyli tej części produktu społecznego, która stanowi rezultat pracy członków dla siebie.

Ilość pracy zużytej w gospodarstwie społecznym spółdzielni jest wielkością znaną i mierzoną, przy uwzględnieniu jakości pracy, za pomocą dniówki obrachunkowej. Jak to już podkreślaliśmy właściwe działanie dniówki obrachunkowej, jako miary nakładów pracy członków spółdzielni zależy przede wszystkim od słusznie opracowanych norm wydajności pracy, oraz właściwie przeprowadzonej oceny w dniówkach obrachunkowych różnych kategorii prac zachodzących w spółdzielni produkcyjnej.

Jeżeli warunki powyższe zostaną spełnione wówczas dniówka obrachunkowa pozwala w ramach danej konkretnej spółdzielni realizować zasadę „Równa płaca za równą pracę“. Zasada ta jednak nie przekracza granic poszczególnej spółdzielni i to jest jedną z przyczyn tych trudności na jakie natrafiamy przy rozpatrywaniu poruszanych tu zagadnień, trudności uniemożliwiających przeprowadzenie porównań między spółdzielniami produkcyjnymi na tych odcinkach.

Dopiero wówczas gdy dniówkę obrachunkową będziemy mogli potraktować jako jednolity miernik, nie tylko pod względem ilościowym ale i wartościowym i to nie tylko w ramach jednej spółdzielni, ale w skali wszystkich spółdzielni produkcyjnych w kraju czy ewentualnie w pewnych rejonach, dopiero wówczas będziemy mogli pokusić się o ustalenie tej części produktu społecznego, która została wytworzona pracą członków dla siebie oraz tej części, która została wytworzona pracą dla społeczeństwa.

Chodzi mianowicie o znalezienie pewnego poziomu, opartego na logicznych przesłankach, który pozwoliłby na zastosowanie skali porównawczej, a tym samym umożliwił spojrzeć szerzej na spółdzielczość produkcyjną pod kątem opłacalności, a nie ograniczał naszych możliwości tylko do spoglądania z „podwórka“ takiej czy innej spółdzielni, w izolacji od tego co się dzieje na szerokiej arenie spółdzielczości czy to w skali krajowej czy też w skali rejonu.

Znalezienie takiej skali porównawczej powinno pomóc nie tylko rozwojowi spółdzielczości produkcyjnej w ogóle, ale stanowiłoby również pomoc dla każdej poszczególnej spółdzielni.

Wydaje się, że nie naruszając w niczym zasad statutowych w ich praktycznym zastosowaniu, a nawet dla ich umocnienia i ugruntowania, w badaniach naszych winniśmy wyjść poza te zasady tam, gdzie pozwoli to nam rozwiązać, czy też głębiej naświetlić skomplikowane zagadnienia związane ze spółdzielczością produkcyjną.

Zastosowanie tego rodzaju kryteriów do badań ekonomicznych pozwoliłoby na bardziej wnikliwe poznanie działalności spółdzielni produkcyjnych, a przede wszystkim pozwoliłoby na porównywanie wyników tej działalności między sobą oraz byłoby ważnym czynnikiem rzucającym światło na zagadnienie opłacalności produkcji spółdzielczej różnych spółdzielni, znajdujących się w różnych warunkach. Dotychczasowy stan badań w tym zakresie, opierający się na stosowanych w praktyce spółdzielczej kategoriach ekonomicznych nie tylko że nie był w stanie rozwiązać szeregu zagadnień, ale wręcz zaprzeczał występowaniu w spółdzielni produkcyjnej pewnych kategorii ekonomicznych istotnych dla przedsiębiorstwa produkcyjnego. I tak np. w podręczniku „Organizacja socjalistycznych przedsiębiorstw rolnych“ L. Zalcmann i inni (wydanie polskie

z 1951 r.) czytamy — „W kołchozach nie wylicza się kosztów własnych produkcji, ponieważ rachunek kosztów produkcji jest tam niekompletny (brak płac zarobkowych)“. (Str. 455).

M. Wajner pisząc o amortyzacji zaznacza, że „Kołchozy nie kalkulują kosztu własnego swej produkcji i dlatego nie dokonywają również odliczeń amortyzacyjnych“ (Sielsko-Choziajstwiennaja Encyklopedia, t. I, str. 132. Moskwa 1949).

Nieliczenie się w przedsiębiorstwie produkcyjnym z tego rodzaju kategoriami jak amortyzacja, koszty własne produkcji, a co za tym idzie niemożność ustalenia wyniku końcowego (dochodu czystego), neliczenie się z opłacalnością produkcji, brak dostatecznych kryteriów dla prowadzenia walki o obniżkę kosztów własnych produkcji, które nie sposób jest ustalić — wszystkie te momenty muszą niewątpliwie odbijać się ujemnie na działalności i organizacji przedsiębiorstwa.

Rozwój gospodarstwa społecznego spółdzielni zależy od wygospodarowanych nagromadzeń, których źródłem jest dochód czysty, nie może być realizowany po omacku, jedynie tylko w oparciu o przepisy statutowe bez liczenia się z konkretnymi, realnymi wynikami pracy w spółdzielni.

Te korzyści, jakie wynikają dla przedsiębiorstwa produkcyjnego państwowego, z racji formy własności, dzięki czemu pewne zagadnienia mogą być rozwiązywane i ustalane w skali państwowej, wydaje się, mogą być w pewnym stopniu przeniesione na odcinek spółdzielczości produkcyjnej. W szczególności może to mieć miejsce w warunkach gdzie ruch spółdzielczości produkcyjnej ogarnął olbrzymie masy chłopstwa pracującego. Ale i w naszych warunkach również pewne zagadnienia, a zwłaszcza dla celów badawczych, mimo własności grupowej, mogą być ustalane i rozwiązywane w skali ogólnokrajowej tym więcej, że istnieje organ ogólnospółdzielczy, jakim jest Rada Spółdzielczości Produkcyjnej.

Cała trudność jaka się wiąże z rozwiązaniem zagadnień w naszej pracy poruszonych dotyczy w głównej mierze wynagrodzenia za pracę w spółdzielni produkcyjnej. Brak płac zarobkowych jak pisał Zalcman (Organizacja socjalistycznych przedsiębiorstw rolnych) powoduje, że rachunek kosztów produkcji w spółdzielni produkcyjnej jest niekompletny. Z tego wynikają dalsze konsekwencje, o których wspominaliśmy już niejednokrotnie. W przedsiębiorstwie państwowym płaca robocza pokrywana jest z funduszu płac ustalanego w skali ogólnopaństwowej. W spółdzielni produkcyjnej przeszkodą w tym względzie jest to, że mamy tu do czynienia z własnością grupową — spółdzielczą, a nie ogólnopaństwową. Jednakże w spółdzielczości pracy, mimo że nie stanowi ona własności ogólnopaństwowej, występuje również kategoria płacy roboczej. Z tych względów ustalenie dla celów badawczych w skali ogólnospółdzielczej — ewentualnie z uwzględnieniem różnic rejonowych — jednolitej opłaty za

pracę w gospodarstwie społecznym spółdzielni wydaje się słuszne i możliwe.

Podobne stanowisko zajmuje prof. dr E. Hoffmann z NRD (*Produktivität und Rentabilität in der Landwirtschaft. Die Deutsche Landwirtschaft*, nr 5, 1955).

W ten sposób dniówka obrachunkowa, poprzez poznanie jej struktury — co dotychczas było niemożliwe — mogłaby się stać ważnym bodźcem ekonomicznym, dochód czysty stałby się jednym z istotnych mierników działalności gospodarczej spółdzielni i prawidłowo ustawionym źródłem akumulacji, zagadnienie kosztów własnych produkcji oraz opłacalności produkcji spółdzielczej mogłoby się stać ważnym instrumentem w ręku państwa dla kierowania rozwojem produkcji spółdzielczej, instrumentem, z którego mogłyby korzystać same spółdzielnie przy rozwiązywaniu zagadnień natury organizacyjnej.

Szukając dróg dla znalezienia logicznych przesłanek do ustalenia dla celów badawczych jednolitej opłaty za pracę zastosowaliśmy metodę średniej dniówki obrachunkowej. Polega ona na obliczeniu średniej opłaty za dniówkę obrachunkową w danym rejonie czy ewentualnie w skali krajowej (zagadnienie wymaga dalszych badań w tym kierunku) i przyjęciu jej jako podstawy dla ustalenia wynagrodzenia za pracę dla obiektów stanowiących przedmiot badań.

Średnia dniówka obrachunkowa, zdaniem naszym, posiada swe logiczne uzasadnienie, nie jest bowiem czymś zupełnie oderwanym, lecz ściśle związana jest z gospodarką spółdzielczą, a przy tym zarazem wiąże i niweluje szereg czynników wpływających na kształtowanie się wysokości dniówek obrachunkowych na danym terenie.

Oczywiście średnia dniówka obrachunkowa będzie stanowiła tym lepszą podstawę do ustalenia wynagrodzenia za pracę dla celów badawczych, im lepiej działa dniówka obrachunkowa w spółdzielniach produkcyjnych jako miara nakładów pracy i im pełniej przestrzegane są przepisy statutowe dotyczące obliczenia i podziału dochodu i im wiarygodniejszy jest materiał służący do jej obliczenia.

Obliczenie średniej dniówki obrachunkowej wymaga oczywiście oszacowania w mierniku pieniężnym tej części opłaty za dniówki obrachunkowe, która jest realizowana w naturze i z czym spotykamy się w praktyce spółdzielczej przy rocznym obrachunku, a co jednak wymagałoby ujednolicenia zasad szacowania. Wydaje się, że należałoby się oprzeć tutaj w zasadzie na cenach dostaw ponadobowiązkowych, a to z następujących względów:

1. dochód podzielny wydzielany jest w zasadzie po wykonaniu zobowiązań wobec państwa (dostawy obowiązkowe);

2. z tej części przychodu w produktach (zgodnie ze statutem), która przypada do podziału, przeznaczają się jeszcze część na sprzedaż dzielącą ją między członków w formie gotówki (a więc jest ona pod koniec roku szacowana i przeznaczana w zasadzie na sprzedaż ponadobowiązkową);

3. między dochodem podzielnym w gotówce i w naturze istnieje ścisła współzależność — im więcej pozostawi się do podziału w naturze tym mniej pozostanie do podziału w gotówce i odwrotnie, co należy rozpatrywać również na tle punktu poprzedniego.

Przy ustalaniu jednolitej opłaty za pracę dla celów badawczych można by poza metodą średniej dniówki obrachunkowej wychodzić również z ustalenia konkretnych stawek pracy na podstawie takich czy innych kryteriów jak np. biorąc pod uwagę opłatę za pracę robotników PGR przy uwzględnianiu działki przyzagrodowej jako dodatkowego źródła osobistych dochodów członków spółdzielni. Można by również tego rodzaju ustalenia konfrontować z średnią dniówką obrachunkową dochodząc do wyprowadzenia na tej podstawie jakiejś pośredniej wartości.

Nie można tu również nie wspomnieć o artykule W. Wenzera zamieszczonym w nr 11 Woprosy Ekonomiki z 1955 roku „O metodzie iszczislenija izdierżek proizwodstwa w kołchozach“.

W artykule tym autor przedstawia dość oryginalne podejście do poruszanego zagadnienia, nad którym wartoby się zastanowić. Autor uważa, że dla określenia kosztów produkcji konkretnego produktu w kołchozie nie ma żadnej konieczności przeprowadzania pieniężnej oceny naturalii (zarówno za dniówki obrachunkowe jak i innych). Wystarczy, jego zdaniem, odnośne nakłady w formie naturalnej odnieść na dany produkt i przy pomocy tzw. współczynnika pracy oszacować w ilości danego produktu a więc w formie naturalnej. Współczynnik pracy wyprowadzany jest przez autora ze stosunku bezpośrednich nakładów zużytych na wytworzenie odnośnych produktów wyrażonych w dniówkach obrachunkowych. Autor unika zatem oceny pieniężnej, ale nie rezygnuje, z bardziej skomplikowanego i nie pozbawionego zastrzeżeń, szacunku w formie naturalnej. Opłatę za dniówki obrachunkowe autor zrównuje z płacą robotniczą, traktując ją jako element kosztów produkcji, zapominając jednak o tym, że w opłacie za dniówkę obrachunkową mieścić się również może część dochodu czystego kołchozu, zaliczona do dochodu podzielnego.

A więc Wenzler nie rozprawia się z zasadniczą trudnością wynikającą ze specyfiki gospodarki spółdzielczej, upraszczając zagadnienie w jego istotnej treści a komplikując techniczną stronę obliczeń.

Mimo tych zastrzeżeń nie należy rezygnować z rozwiązań proponowanych przez autora z uwagi na ich niewątpliwą oryginalność i należałoby je sprawdzić w naszych warunkach.

W aneksie do niniejszej pracy przedstawiamy próbę zastosowania metody średniej dniówki obrachunkowej na materiale pochodzącym z 425 spółdzielni produkcyjnych III typu w woj. poznańskim za rok 1954. Próba ta ma jednak jedynie charakter orientacyjny, gdyż nie mieliśmy możliwości przeprowadzenia głębszych badań z tego zakresu.

Przedstawione przez nas zagadnienie wymaga wnikliwej dyskusji, która by wykazała czy obraliśmy drogę słuszną, którą należałoby dalej kroczyć, nie rezygnując oczywiście z szukania i innych rozwiązań.

A N E K S

PRÓBA ZASTOSOWANIA METODY ŚREDNIEJ DNIÓWKI OBRACHUNKOWEJ

I.

ZASTOSOWANIE METODY ŚREDNIEJ DNIÓWKI OBRACHUNKOWEJ NA PRZYKŁADZIE KONKRETNEJ SPÓŁDZIELNI PRODUKCYJNEJ

W obliczeniach przyjęto:

1. Wartość rocznej produkcji spółdzielczej z uwzględnieniem jedynie rachunku pieniężnego i różnic inwenturowych oraz wartości dniówek obrachunkowych w naturze.
2. Wartość dniówek obrachunkowych w naturze zgodnie z szacunkiem dokonany przez spółdzielnię w sprawozdaniu rocznym.
3. Wartość średniej dniówki obrachunkowej w wysokości 19,83 zł (średnia z 425 spółdzielni produkcyjnych III typu woj. poznańskiego za rok 1954).
4. Amortyzacja od wartości środków trwałych według szacunku PZU w wysokości — budynki 1,5%, traktor 20%, pozostały inwentarz martwy 10%, konie robocze 10%.
5. W wariantcie „B” wyłączono premie ubezpieczeniowe wynoszące 42,03 zł na 1 ha użytków rolniczych.
6. W wariantcie „A” jako amortyzację przyjęto wartość wybrakowanych koni i narzędzi zgodnie z bilansem.

*Podział produkcji w spółdzielni produkcyjnej Młodasko (III typ. woj. pozn.)
w 1954 r. w złotych na 1 ha użytków rolniczych*

Wariant A

Przed zastosowaniem metody średniej dniówki obrachunkowej

Podatki, ubezpieczenia i odsetki

podatki	145,65
ubezpieczenia	26,46

odsetki	12,81	184,92
Zwrot zużytych środków produkcji i usług z wyłączeniem amortyzacji		1 206,92
Amortyzacja (wybrakowane konie i narzędzia)		14,80
Dochód podzielný		1 435,60
Dochód niepodzielný wraz ze zwiększeniem inwenturowym inwentarza żywego i tzw. akumulacją z tyt. własnej pracy członków		
fundusz inwestycyjny	162,87	
spłata wkładów	19,35	
fund. społeczny	10,93	
zwiększenie inwent. żywego ogółem	65,32	
zaliczone do podz. —	33,95	31,37
akumulacja z tyt. pracy członków	6,56	231,08
		<hr/>
		3 073,32

Podział produkcji w spółdzielni produkcyjnej Młodasko (III typ. woj. pozn.)
w 1954 r. w złotych na 1 ha użytków rolniczych

Wariant B

Po zastosowaniu metody średniej dniówki obrachunkowej

Podatki, ubezpieczenia i odsetki		184,92
Zwrot zużytych środków produkcji i usług z wyłączeniem amortyzacji		1 206,92
Amortyzacja:		
uwzględniona (wariant „A“)	14,80	
doliczona	103,90	118,70
Wynagrodzenie za pracę (przy zastosowaniu średniej dniówki obrachunkowej)		684,15
Część dochodu czystego dzielona między członków		
dochód podzielný	1435,60	
wynagrodzenie	— 684,15	751,45
Część dochodu czystego pozostająca w gospodarstwie		
fundusz inwestycyjny	162,87	
amortyzacja	103,90	
premie ubezp.	42,03	— 145,93

pozostałość fund. inwest.	16,94	
spłata wkładów	19,35	
fundusz. społeczny	10,93	
zwiększenie inwentarza żywego	31,37	
akum. z tyt. pracy	6,56	85,15
		<u>3 031,29</u>

Struktura dochodu podzielnego

	Wariant A		Wariant B
	zł na 1 ha uż. roln.		w %
Wynagrodzenie	?	684,15	47,66%
Udział w dochodzie czystym	?	751,45	52,34%
Razem dochód podzielnny	1 435,60	1 435,60	100,0

Struktura dochodu czystego

	Wariant A		Wariant B
Do podziału	?	751,45	89,82%
Pozostaje w gospodarstwie	231,08(?)	85,15	10,18%
Razem dochód czysty	?	836,60	100,0

II

PRZYKŁAD ZASTOSOWANIA METODY ŚREDNIEJ DNIÓWKI OBRACHUNKOWEJ NA MATERIALE POCHODZĄCYM Z 425 SPÓŁDZIELNI PRODUKCYJNYCH III TYPU WOJ. POZNAŃSKIEGO ZA 1954 ROK

W obliczeniach przyjęto:

1. Wartość dniówek obrachunkowych w naturze zgodnie z szacunkiem dokonany przez spółdzielnie w sprawozdaniach rocznych.
2. Wartość średniej dniówki obrachunkowej w wysokości 19,83 zł (średnia ważona z wyżej wymienionych 425 spółdzielni produkcyjnych przyjętych do badań próbnych).
3. Roczny amortyzację środków trwałych w wysokości 70 zł na 1 ha użytków rolniczych.

A

Stosunek spółdzielni rentownych do nierentownych

Wynik	W zł na 1 ha użyt. roln. od—do	Spółdzielnie produkcyjne	
		ilość	%
Dochód czysty	3— 2469	187	44,0
Strata	1— 640	238	56,0
Razem	—640 do +2469	425	100,0

B

Spółdzielnie rentowne

a) Ilość spółdzielni w poszczególnych grupach według wysokości dochodu czystego

Dochód czysty na 1 ha użytków rolniczych w złotych		Spółdzielnie produkcyjne	
od	do	ilość	%
0	100	37	19,8
100	250	49	26,2
250	500	54	28,9
500	1000	36	19,2
Powyżej	1000	11	5,9
Razem		187	100,0

b) Struktura dochodu podzielnego w spółdzielniach rentownych

Granice poszczególnych części dochodu podzielnego w zł na 1 ha użytków rolnych

Wynagrodzenie wg śr. dniówki obrachunkowej	Dochód czysty zaliczony do podziału	Razem dochód podzielnego
od — do	od — do	od — do
285—1 554	0—1 984	369—3314

Ilość spółdzielni które włączyły lub nie włączyły do podziału dochód czysty

Dochód podzielnego obejmuje	Spółdzielnie produkcyjne	
	Ilość	%
tylko wynagrodzenie (wg śr. dn. obr.)	25	13,4
wynagrodzenie + dochód czysty	162	86,6
Razem	187	100,0

c) Ilość spółdzielni w grupach według stosunku dochodu czystego (zaliczonego do podziału) do wynagrodzenia

Wysokość dochodu czystego zaliczonego do podziału wynosi	Spółdzielnie produkcyjne	
	ilość	%
0% wynagrodzenia	25	13,0
1%— 10% „	35	18,7
10%— 50% „	96	51,3
50%—100% „	25	13,4
powyżej 100% „	6	3,2
Razem	187	100,0

d) Akumulacja dochodu czystego.

Stosunek spółdzielni które zakumulowały część dochodu czystego do spółdzielni w których brak akumulacji

Dochód czysty	Spółdzielnie produkcyjne			
	rentowne		wszystkie	
	ilość	%	ilość	%
Zakumulowało	185	98,9	185	43,5
Nie zakumulowało	2	1,1	240	56,5
Razem	187	100,0	425	100,0

Ilość spółdzielni rentownych w grupach według wysokości dochodu czystego przeznaczanego na akumulację

Akumulacja wynosi	Spółdzielnie produkcyjne	
	ilość	%
0% dochodu czystego	2	1,1
1%—10% „ „	4	2,1
10%—25% „ „	41	21,9
25%—50% „ „	77	41,2
powyżej 50% „ „	63	33,7
Razem	187	100,0

C

Spółdzielnie nierentowne

a) Spółdzielnie nierentowne według stopnia trudności finansowych (I stopień trudności oznacza brak pełnego pokrycia amortyzacji i wynagrodzenia obliczonego według wysokości średniej dniówki obrachunkowej — II stopień trudności oznacza brak pełnego pokrycia wynagrodzenia obliczonego jak wyżej).

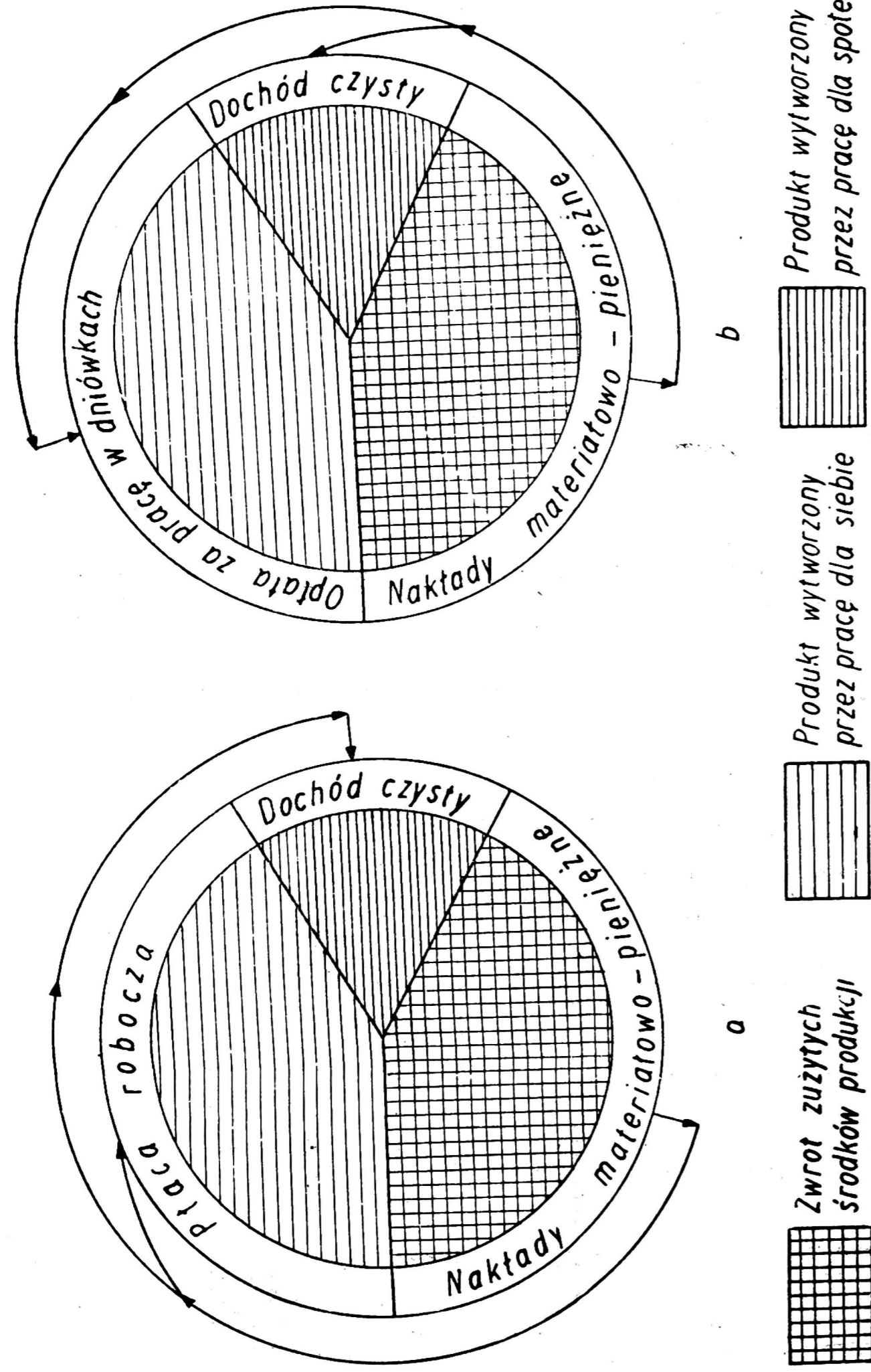
Stopień trudności	Spółdzielnie produkcyjne		
	nierentowne		w procentach ogólnej ilości
	ilość	%	
I	120	50,4	28,2
II	118	49,6	27,8
Razem	238	100,0	100=425

b) Stosunek dochodu podzielonego faktycznego do wynagrodzenia obliczonego według wysokości średniej dniówki obrachunkowej

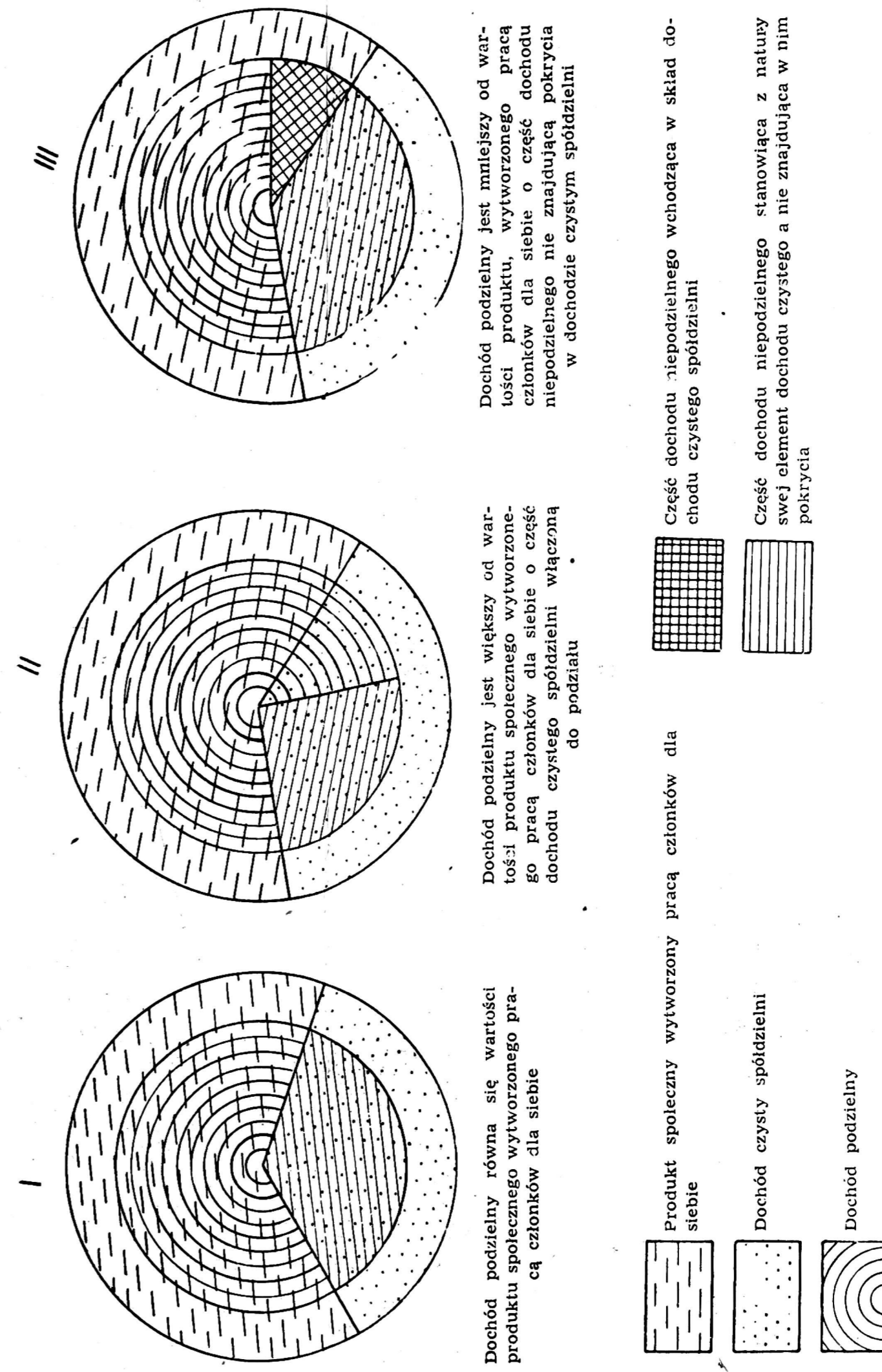
Dochód podzielny wynosi	Spółdzielnie produkcyjne	
	ilość	%
Mniej niż 50% wynagrodzenia	34	14,3
50% i więcej „ „	204	85,7
Razem	238	100,0

LITERATURA

1. Akademia Nauk ZSRR. Instytut Ekonomiki. Ekonomia Polityczna. Podręcznik Książka i Wiedza, Warszawa 1955.
2. Hoffmann E.: Produktivität und Rentabilität in der Landwirtschaft. Die Deutsche Landwirtschaft, z. 5, 1955.
3. Trojanowski M.: Zagadnienie funduszy statutowych w spółdzielniach produkcyjnych. Nowe Rolnictwo, nr 2, 1953.
4. Wajner M.: Amortizacja. Sielsko-Chozjajstwiennaja Encykłopedija, t. I, str. 132, Moskwa 1949.
5. Wenżer W.: O metodikie isczislenija izdierżek proizwodstwa w kołchozach. Wo-prosy Ekonomiki, nr 11, 1955.
6. Zalcman L., Brozgul A., Babicki A., Wiesnik M.: Organizacja Socjalistycznych Przedsiębiorstw Rolnych. PWRiL, Warszawa 1951.

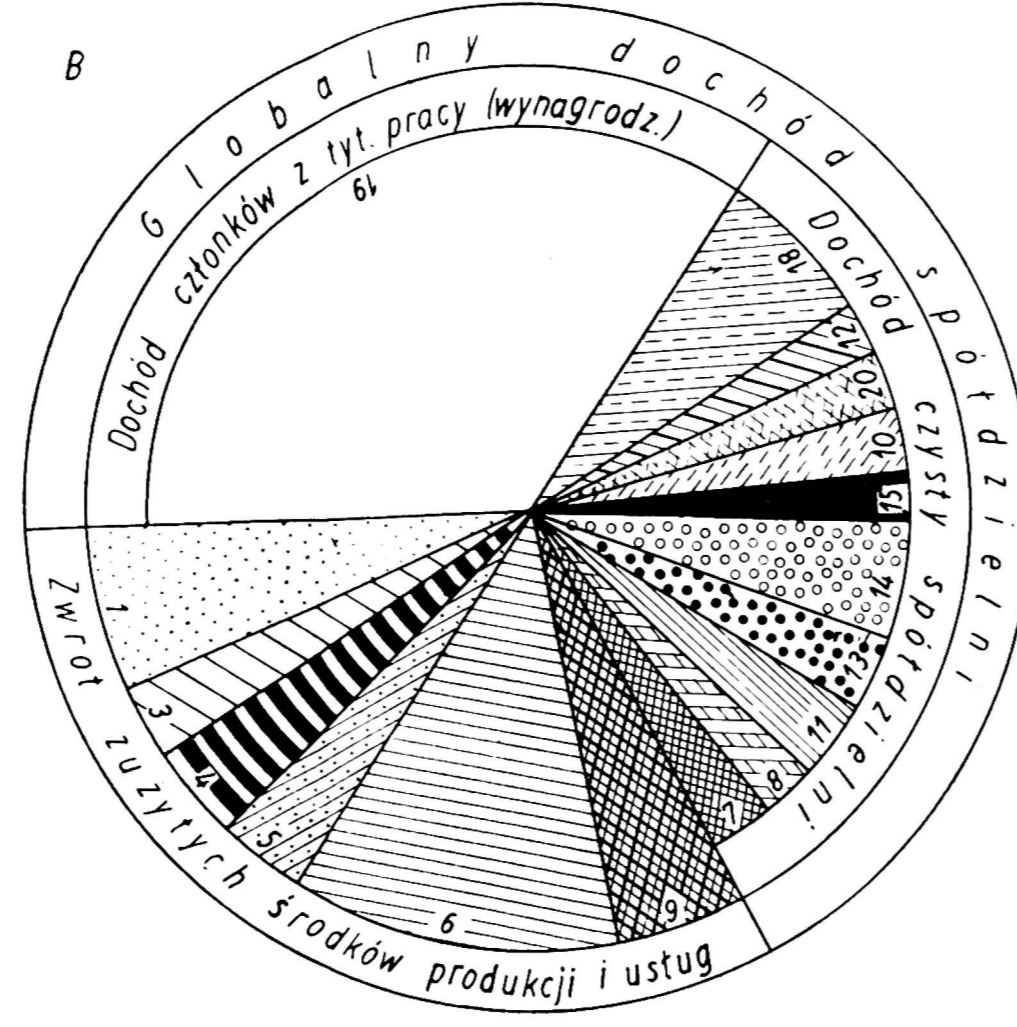
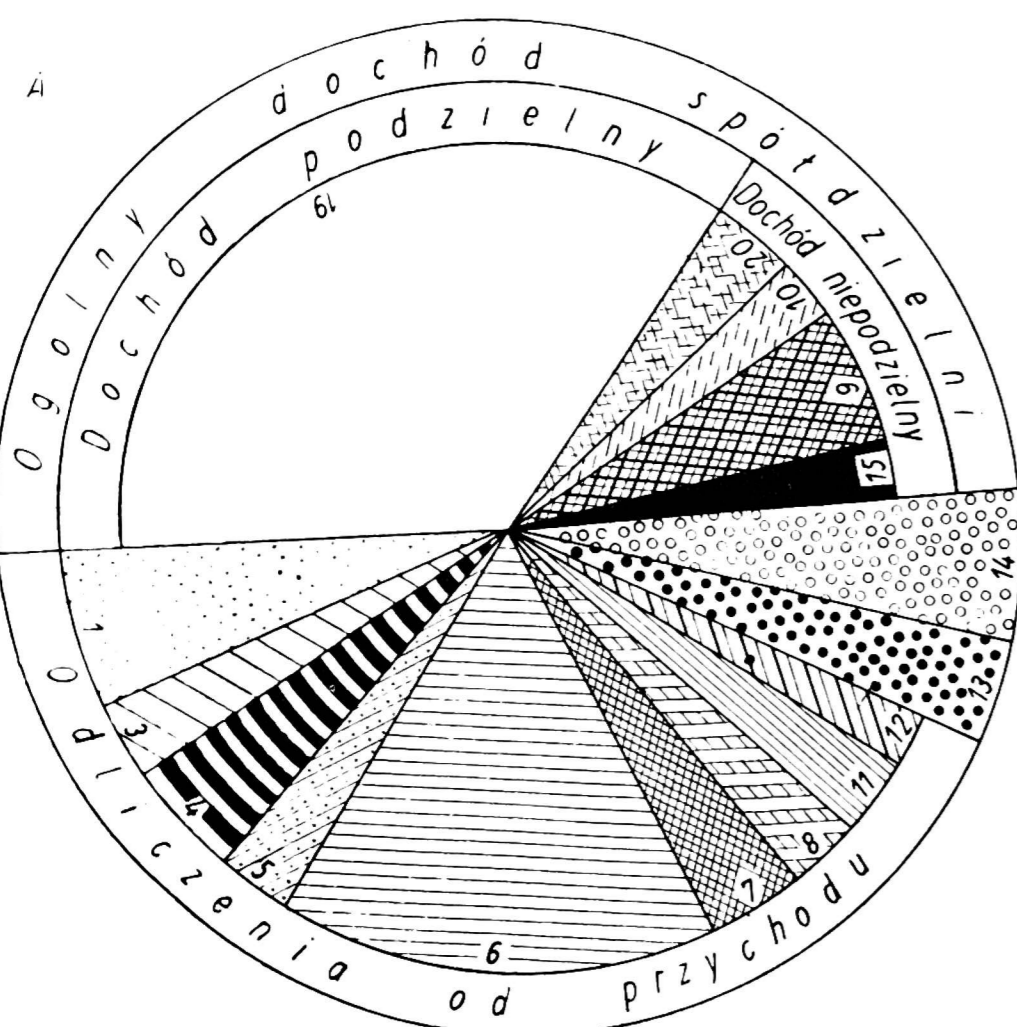
Rys. 1. Kierunek podziału produkcji wytworzonej: a — w przedsiębiorstwie państwowym, b — w spółdzielni produkcyjnej. Kierunek podziału zaznaczono strzałkami

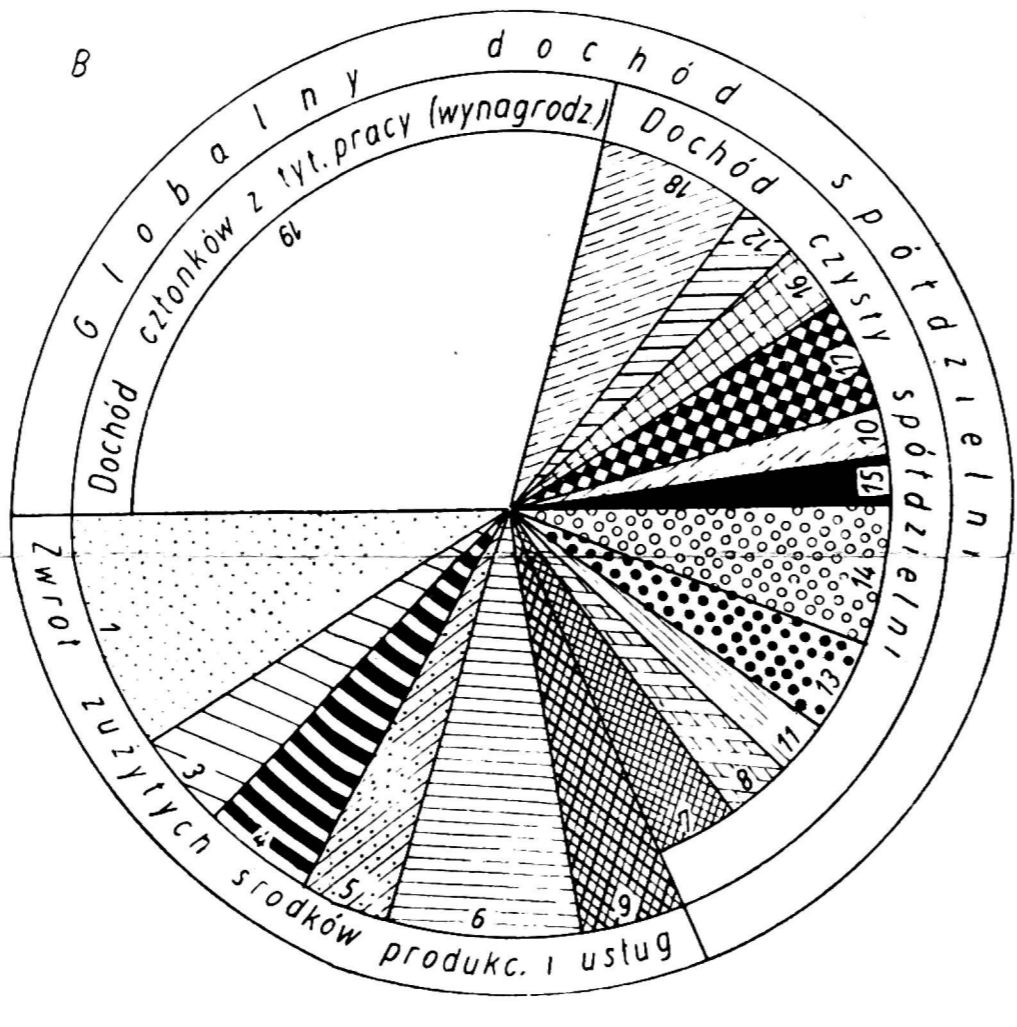
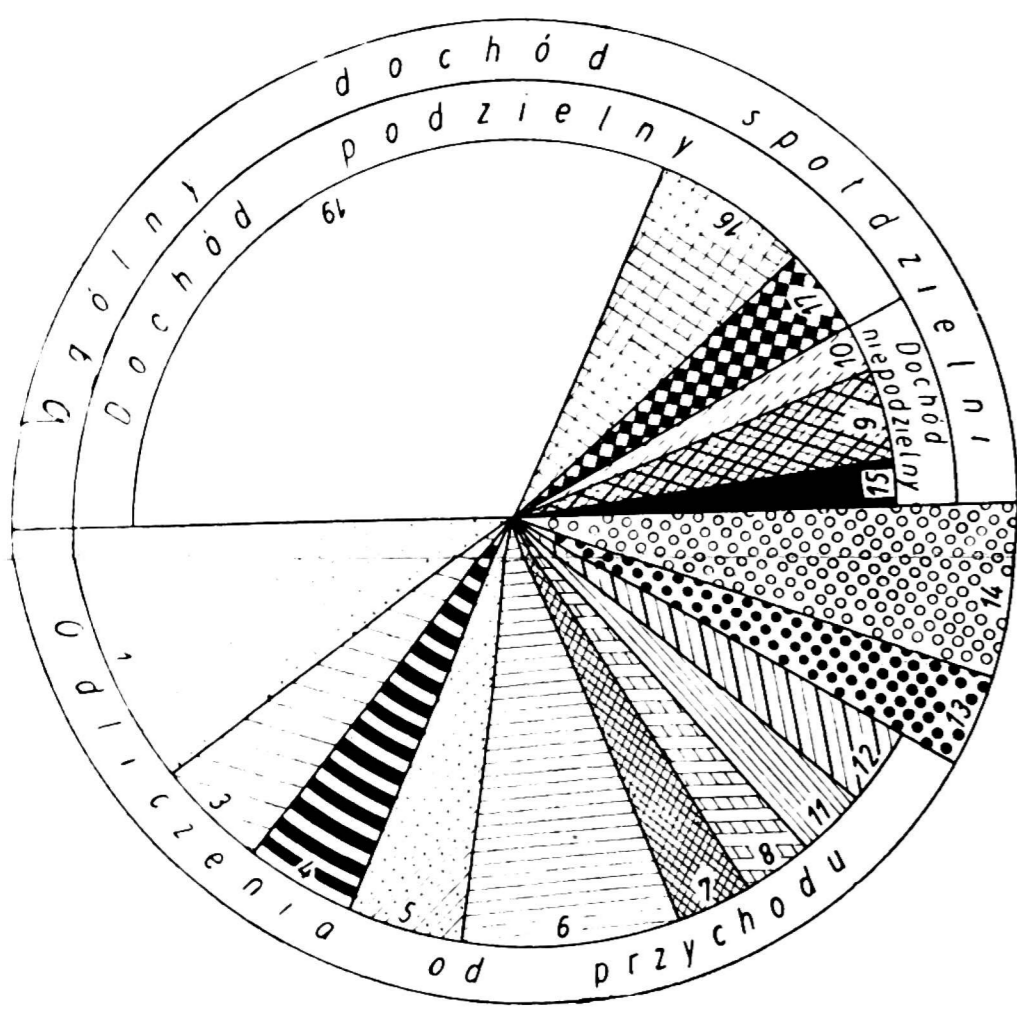
Dochód podzielnny równa się wartości produktu społecznego wytworzonego przez członków dla siebie
 Dochód podzielnny jest większy od wartości produktu społecznego wytworzonego przez członków dla siebie o część dochodu czystego spółdzielni włączoną do podziału
 Dochód podzielnny jest mniejszy od wartości produktu, wytworzonego przez członków dla siebie o część dochodu niepodzielnego nie znajdującego pokrycia w dochodzie czystym spółdzielni

Rys. 2. Różne formy dochodu podzielnego na tle nowowytworzonego produktu społecznego na przykładzie spółdzielni produkcyjnej III typu. Rysunek obrazuje zarazem strukturę dniówki obrachunkowej

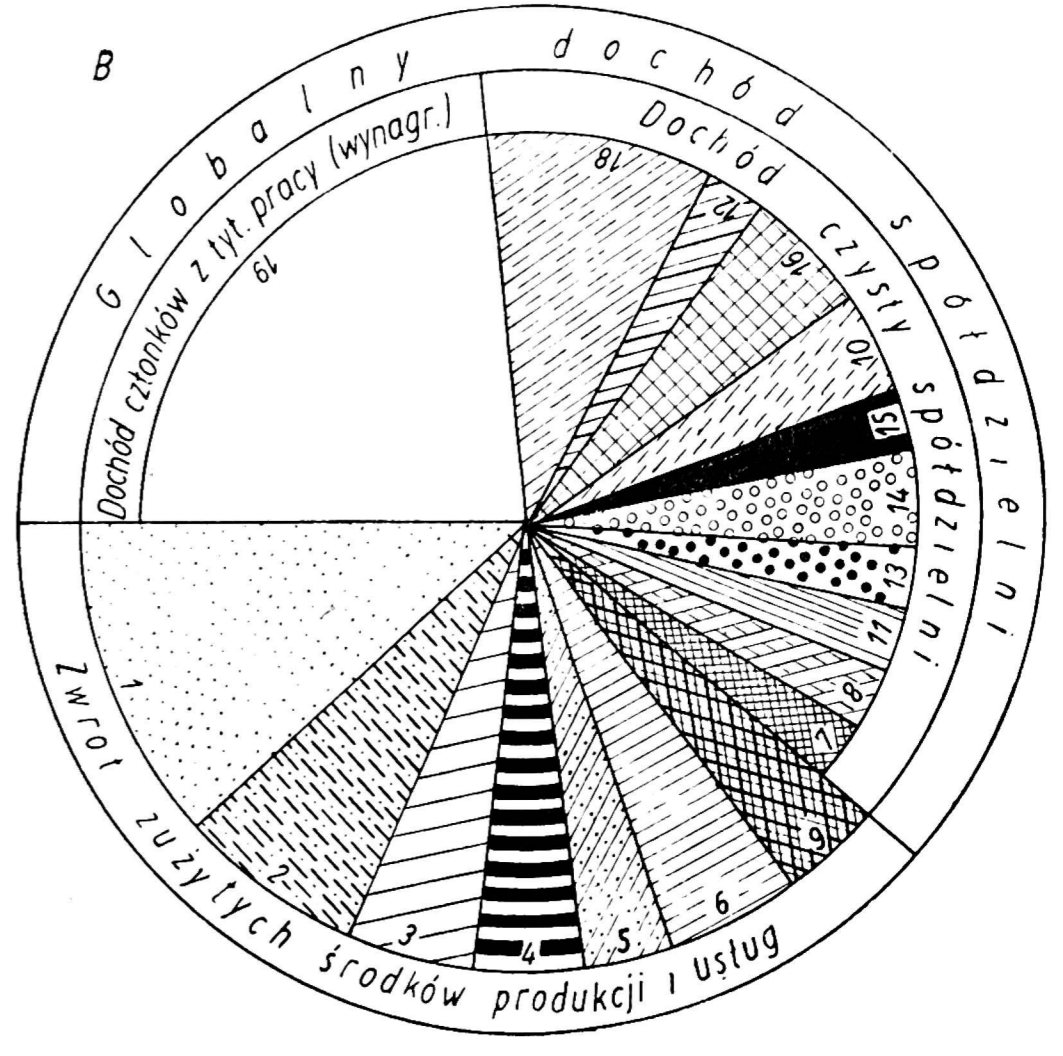
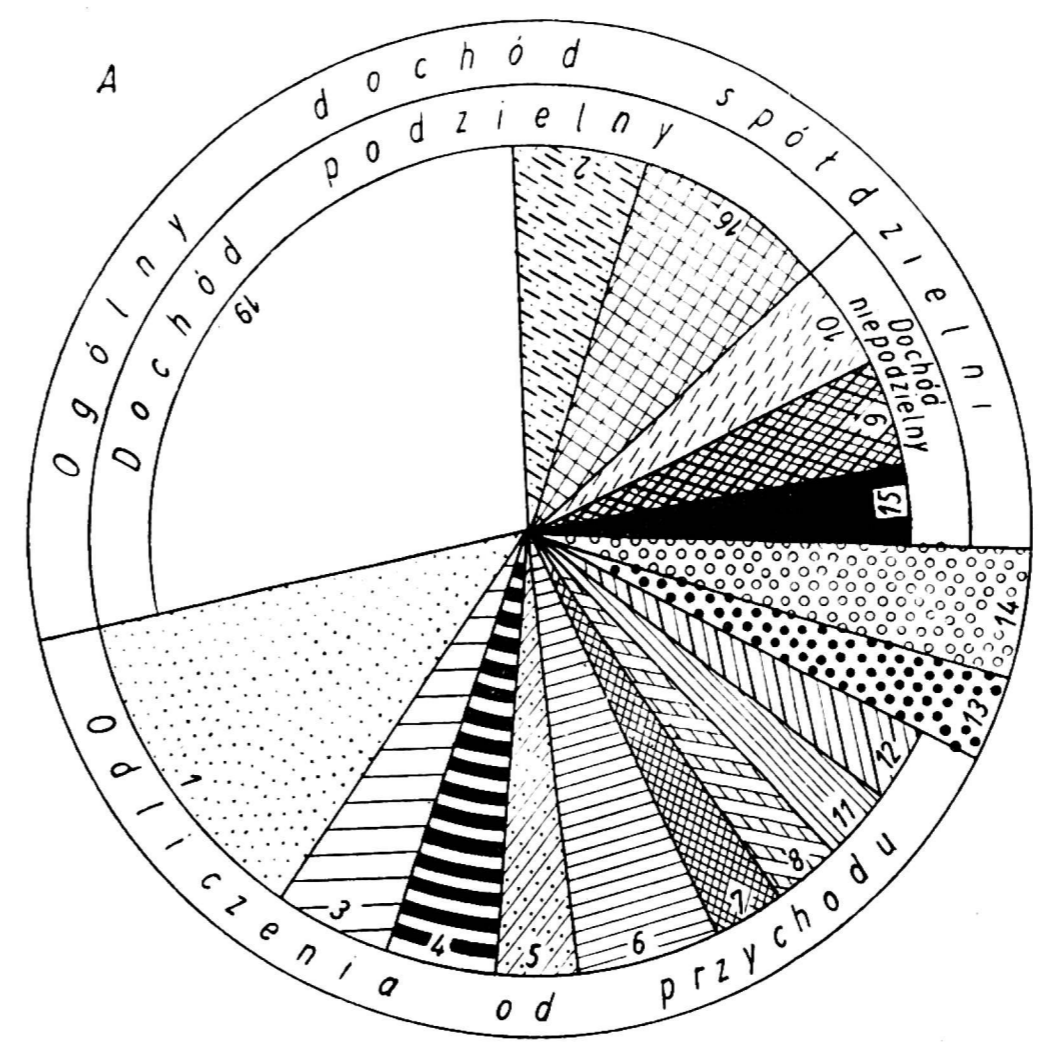

Rys. 3. Schematyczny obraz podziału produkcji w spółdzielni III typu: A — według przepisów statutowych i praktyki spółdzielczej, B — według przesłanek teoretycznych przy uwzględnieniu elementów podanych na rysunku A

Rys. 4. Schematyczny obraz podziału produkcji w spółdzielni II typu: A — według przepisów statutowych i praktyki spółdzielczej, B — według przesłanek teoretycznych przy uwzględnieniu elementów podanych na rysunku A

Rys. 5. Schematyczny obraz podziału produkcji w spółdzielni typu I b.: A — według przepisów statutowych i praktyki spółdzielczej, B — według przesłanek teoretycznych przy uwzględnieniu elementów podanych na rysunku A

OBJAŚNIENIA DO RYSUNKÓW 3—5

1 Nakłady materiałowe (inne poza wyszczególnionymi) 2 Część dochodu podzielnego, dzielona wg dniówek inwentarzowych (nakłady z tytułu usług, świadczonych przez członków na rzecz spółdzielni w wyniku użytych środków produkcji stanowiących własność członków i pozostających w ich osobistym władaniu) 3 Spłata pożyczek krótkoterminowych zaciągniętych na produkcję danego roku o ile pokryte nimi nakłady nie zostały w innej formie potrącone od przychodu 4 Oplata POM w gotówce i naturze 5 Bieżący remont inwentarza, budynków i urządzeń 6 Zużyte do produkcji danego roku nasiona i pasze 7 Odliczone od przychodu nasiona i pasze w ilości przewyższającej zużycie w produkcji danego roku 8 Rezerwa siewna i paszowa wydzielona po raz pierwszy 9 Amortyzacja środków trwałych 10 Odliczenie od ogólnego dochodu na fundusz inwestycyjny (po uwzględnieniu amortyzacji)	11 Spłata melioracji i innych urządzeń 12 Ubezpieczenia rzeczowe i podatki 13 Nakłady poniesione na wytworzenie środków trwałych w wyniku własnej pracy członków oraz zużycia materiałów własnej produkcji 14 Przyrost wartości inwentarza żywego 15 Odliczenia od ogólnego dochodu na fundusz społeczny 16 Część dochodu podzielnego dzielona wg wkładów gruntowych (udział w dochodzie czystym z tyt. wniesionych wkładów grunt.) 17 Część dochodu podzielnego dzielona wg wkładów inwentarzowych (udział w dochodzie czystym z tytułu wniesionych zwrotnie wkładów inwentarzowych) 18 Część dochodu czystego pozostająca w rozporządzeniu państwa poprzez system dostaw obowiązkowych 19 Dochód podzielnego (osobisty dochód członków spółdzielni uzyskany w wyniku ich pracy w gosp. społecznym) dzielony wg dniówek obrachunkowych 20 Obliczenia od ogólnego dochodu na raty za inwentarz przyjęty odpłatnie od członków